

Cerngroba se druži z Mrzlim potokom iz Papirnice in skupno se izliva v Sušico pri Virmašah, katera se že v mestni fari pod vasjo Suho izliva v Sovro. „Suha“ se zove zato, ker je po letu večkrat čisto nič ni; izgubi se v

pesku. Žabnica izvirajoča izpod sv. Jošta počasno teče skozi vas istega imena dalje po traškem grabnu in se izliva v Sovro blizu Reteč.

(Dalje.)

Črtice z avstrijskega juga.

(Piše dr. Jos. Marinko.)

(Dalje.)

V zrelostnem spričevalu, katero razven učitelj podpiše tudi sarajevski načelnik mohamedanske vere, imajo zapisano, da so zmožni za vsako mohamedansko službo v Bosni in Hercegovini. Turki so jako ponosni na to šolo in ne brez vzroka, ker je menda nimajo višje pod solncem. Celó carigrajska je neki ne presega.

Znamenita je zidava; prelepe so arabeske. Vlada se ni bala niti največjih troškov, da je le ustregla bosanskim mohamedanom. Celo leto se je baje mudil neki stavbar (ime sem pozabil) v Egiptu in se učil mohamedanskega stavbarstva, da bi naredil delo po vkusu bosanskih Turkov.

Omenjam še, da ima ta šola na dvorišču prav lepo džamijo; visoka minara oznanja daleč na okrog moslimom, kje je sedež njih vede in omike.

Če greva še nekoliko više, prideva na višavo „Legavino“, kjer je derviški samostan Sinan-Tekija. Ime ima po ustanovitelju, znamenitem bosanskem dervišu Sinanu. Kdor hoče videti tukaj izlamsko pobožnost, gre naj v četrtek zvečer, zakaj ta čas opravljajo tukaj derviši svojo „božjo službo“ s tuljenjem, zaradi česar se imenujejo „tuleči derviši“. Vstopnica se dobi brezplačno pri mestnem magistratu. Mene niso kaj mikale te stvari; tudi sem v četrtek menda pozabil iti, pozneje pa ni bilo več prilično.

Najzanimivejši kraj v Sarajevu je za nas gotovo „čaršija“ — sejmišče. Čaršija se razteza ravno v vznožju onih brd, po katerih se vpenja staro Sarajevo proti severu in vshodu. Ima pa tam čaršija kakih petdeset ozkih ulic in uličic, ki se križajo na vse strani. Tu je pravo jutrovsko življenje in drvenje, pehanje in vrvenje, kakoršnega pri nas nismo vajeni. Lesene kolibe druga pri drugi, spredaj popolnoma odprte, pozdravljajo te od obeh strani. Tu je prodajalnica, sredi katere sedi med najbolj različnejšimi rečmi Turčin ali žid-španjol, ondi je skladišče, v tretji ti dela rokodelce kar očitno s svojo spretno roko; v tej mesar seka vola, kozla, a največkrat kodraste koštruna — janca, précej zraven pa sosed

vari in peče njegovo meso. Nekaj starih „mehan“ (turških gostilnic) je namreč tudi v teh kolibah.

Ako si prvič tukaj, gledaš z zanimanjem to živo gibanje naših Sarajevčanov. Šel sem skozi čaršijo gotovo več nego desetkrat, pa vselej me je zanimala.

V središču čaršije je največja in najkrasnejša džamija sarajevska in sploh bosanska, džamija Usreu-bega, navadno zvana le „Begova džamija“. Zgrajena je v bizantinskem centralnem zlogu. Krasna je velika kupola, na katero se kaj mično naslanjajo manje. S spremljevalcem C. sva želela videti nekega dné znamenito stavbo z velikansko minaro tudi od znotraj. Kmalu sva našla „muktara“ — mohamedanskega cerkvenika — ter mu razodela svoje želje. Velel je, naj se sezujeva, a ko sva mu stisnila v roko „bakšiš“, prinesel je brž „cipele“, katere sva nataknila vrhu svoje obutali, pa je bilo dobro.

Tudi znotraj je džamija istinito lepa, arabeske prekrasne, preproge, s katerimi so tla čez in čez pregrnjena, umetalne, veliki lestenci dragoceni: ali vendar čutiš v njej nekako praznoto, tužno praznoto; ni mi je mogel pregnati niti oni derviš ali kaj je bil, ki se je klanjal ter menda iz korana dokaj glasno molil, ne meneč se za naju, niti, ko sva vstopila, niti, ko sva odhajala.

Pred džamijo je velika lopa; nosijo jo močni kameniti slopi. Trdi se, da so iz nekdanje vrh-bosanske stolne cerkve. Nemogoče ni, saj je znano, da so Turki ono cerkev razdrli, ko je padla Bosna v njihove roke. Slopi so kaj lepi, kočkasti kapiteli so iz drugačnega kamena nego slopi sami.

Na dvorišču steza mogočno svoje veje več-stoletna lipa, ki je gotovo že krepka gledala grajenje džamije in klanjanje njenega graditelja Usreva. Prijetno senči prekrasni vodnjak, ki siplje v njenem okrilju vernim mohamedanom na vse strani bistro in mrzlo vodo za njihovo obredno umivanje.

Ob džamiji na desni strani je neka kapela, ki krije že nad 300 let telesne ostanke za Sarajevo prezaslužnega Gazi-Usrev-bega in njegove

soproke. Bil je to baje šestnajsti „vali“ — namestnik sultanov v Sarajevu. Pridobil si je neprecenljivih zaslug. Zgradil je prelepo džamijo, njej nasproti ležečo „Kursum-medreso“, šolo za hodže, baje tudi staro srbsko cerkev, „Tašli-Han“ in pa „Bezestan“. Kako je skrbel za pravico, priča pred njegovo džamijo v tla vzdignjen močen kamen „aršin“, s katerim je napravil stalno mero za Sarajevčane, da se ne more goljufati pri trgovini. Ni-li v tem prekosil modri paša učenih Francozov prejšnjega stoletja, ki so za stalno dolžino svojemu metru odločili desetmilijonski del severnega zemeljskega kvadranta? — Daljave ekvatorja do severnega tečaja ne more vsakdo premeriti, na tem kamenu „aršinu“ pa se že stoletja lahko prepričujejo Sarajevčani, so-li dobili pošteno ali goljufno mero.

Omenil sem „Tašli-Han“. To je bila zgradba za trgovino — bazar; sedaj vidimo le še razvaline zraven hôtela „Europe“ v Fran-Josipovi ulici. Ogenj ga je upelnil. Prav zraven teh podrtin pa je „Bezestan“, dolgo iz kamena zgrajeno temotno hodišče, ki ima na obeh straneh mnogo obokanih prodajalnic, v katerih ponujajo z orientalsko nadležnostjo večinoma židovi različno, največ galanterijsko blago. Izbirati imaš kaj; jako lepe reči lahko dobiš, da razveseliš ž njimi doma svoje prijatelje. Posebno krasni so tako zvani „livanski“ izdelki, ročna srebrna in zlata najfinejša dela. Pazi pa, da ne platiš dvakrat, trikrat toliko, kakor je reči cena v istini. Vsakako pa je vredno, da si „Bezestan“ ogledaš; ako vidiš tega, potem imaš pojem tudi o drugih, katerih je še mnogo po balkanskih mestih.

Obrniva se proti vshodu. Tu naju pozdravlja visoko nad nami stari sarajevski grad, trdnjava, v kateri stanujejo sedaj naši vojaki. Ako si dober pešec, prideš gori po dobri, ali strmi cesti v treh četrtinkah ure. Ob potu nas zanima v jutrovskega zlogu napravljena nova zgradba „Kiraet-hane“, turška čitalnica, nekoliko dalje Benabašikavana, ki stoji jako mično ravno nad Miljačko. Domačini jo posebno radi pohajajo zlasti ob ramadzanu, da si kratijo dolge noči, kadar so se po dnevu postili in večinoma spali. To je nekakov javni vrt, kjer se zvečer često čuje bosanska narodna godba. Jaz nisem imel prilike, da bi jo bil poslušal, pač pa sem se pokrepčal z dobro kavo, katere stane posodica — findžan — samo pet novčičev.

Morda se je čitatelj že naveličal, da ga mučim s popisovanjem različnih zgradb, katerih mu večinoma niti v podobi pokazati ne morem. Vendar stopiva še čez most „Šejh-Salim“, da prideva na levi breg Miljačke reke. Mesto na tej strani je dokaj manje nego na desni, dasi se tudi vpenja visoko proti Veliki Kopi in Trebeviću. Opomnim samo nekatere znamenitosti

v tem delu bosanske prestolnice, posebno zate, ki utegneš priti pogledat si mično mesto. Pred vsem mi je omeniti na višini nad reko „Šehidsko groblje“ — pokopališče onih turških „mučencev“, ki so padli nekako v sredi 15. stoletja, oblegaje Stari Grad, čegar razvaline se vidijo blizu tega pokopališča. Tudi novourejeno kopel pogledati je dobro — zove se kôpel „Isa-begova“ — ter dalje pri „Carskem mostu“ ležečo „Carjevo džamijo“, v kateri se obhaja uradna turška služba božja. Nima sicer nikake znamenitosti, ali stara je, jako stara. Trdijo, da jo je dal sezidati Mohamed, osvojitelj Bosne. Za njo je veliki „konak“, v katerem biva zapovedujoči general Appel. Zgrajena je bila ta lesena stavba l. 1868 za „valija“ bosanskega; tu se torej vidi, kako zidajo Turki svoja državna poslopja. Razven tega imamo tu veliko novo pivovarno žida Löwi-ja, vojašnico za pešce, katero je sezidal l. 1851. Omer paša. Blizu vojašnice je takozvana „tekija“, mohamedanski samostan sedmero svetih bratov, v katerem so baje pokopani ti „svetniki“; pravijo, da jim je dal v pradavnem času neki paša odsekati glave.

Ako nisi preveč utrujen, nastopi še daljno pot ob Miljački; po precejšnjem trudu, zlasti ako pripeka solnce, prispeš na zahodni konec mesta, kjer imaš „španjolsko groblje“, pokopališče onih židov, kateri so se v Bosno naselili iz Španije l. 1574., pregnani po Ferdinandu in Izabeli, ker se niso hoteli dati krstiti.

Dragi čitatelj, ki potuješ z menoj samo v duhu, oglej si sliko, ki je natisnjena v poslednji (4.) številki. Če imaš pred seboj to sliko, tedaj ti je na desnici iztočna ali jutrova stran, na levici pa zapadna ali večerna. Na sredi podob se vidita dve večji cerkvi. Jedna ima dva zvonika in je skoro prav na sredi: ta je katoliška prestolnica nadškofa vrhbosanskega. Druga, malo proti zapadu, ki ima kupole, ta je razkolna ali pravoslavna. Pred seboj na jugu pa vidiš malo cerkvico, ki je bila poprej katoliška prestolnica, a sedaj je v lasti oo. frančiškanov. Ona podoba, ki je v 1. številki tega lista, kaže bolj južno-zapadni del mesta, na levem bregu Miljačke.

Oglejva si sedaj mesto, kakor nam je kažejo številke ali statistični podatki, seveda le približno. Sarajevo ima 30.000 prebivalcev. Izmed teh je po veri: 4000 katoličanov, razkolnikov je nekoliko več, mohamedanov pa 18.000 in židov blizu 3000. Iz tega se vidi, da so katoličani še maloštevilni, mohamedani pa še prvi po številu. Med temi prebivalci so znamenita ta-le oblastva: Katoličani imajo tukaj nadbiskupsko stolico, imenovano „vrhbosansko“, in pa kapitel, t. j. zbor četverih kanonikov; poleg tega imajo župnika in kapelana. Potem je tukaj tudi prednik frančiškanov te provincije, „provin-

cijal“ s svojim tajnikom. Pravoslavni imajo tukaj svojega nadbiskupa ali metropolita, konzistorij in župnika. Mohamedani imajo poleg „reis-il ulema“ še razne „hodže“ in dervise (mnihe); židje pa imajo rabina. Glavni svetni oblastvi sta: „zemaljska vlada“ in vrhovno vojno zapovedništvo za Bosno in Hercegovino. Izmed šol omenjam: gimnazijo, učiteljsko pripravnico, mestno moško in žensko šolo. Verske (svoje) šole imajo katoličani, pravoslavni in tudi mohamedani. Listov ali časnikov izhaja v Sarajevu več, n. pr. politični: „Sarajevski list“ in „Bosnische Post“ (vladna lista, izhajata po dvakrat

na teden), „Bošnjak“, „Napredak“ (srbski) in jeden turški list (jedenkrat na teden); cerkveni listi: „Vrhbosna“ (lastnik kapitel vrhbosanski), „Glasnik dobrobosanski“ (lastnik pravoslavni konzistorij), in „Glasnik jugoslovanskih franjevac“. Znanstven list je „Glasnik zemaljskoga muzeja“, leposloven pa — „Vila“. Te liste, kakor razne tiskovine tiskajo v štirih tiskarnah, izmed katerih je jedna vladna, jedna srbska, dve sta pa zasebni.

Tako sva si pridobila nekoliko pregleda po mestu in o mestu. Lahko se obrneva sedaj do nekaterih posameznostij. (Dalje.)

Potovanje križem jutrove dežele.

(Piše dr. Fr. L.)

(Dalje.)

Kristijan Pajer. (Po fotogr. narisal Rafael Bek.)

IV. Jeruzalemski romar.

Vsak kristijan, kateremu še živi vera v srcu, ozira se v postnem, posebno še v velikonočnem času tako rad na svete kraje. Oljska gora, Kalvarija, pot, po kateri je nesel Zveličar križ — stopajo nam pred duševne oči; vsakdo si ustvari o njih nekako podobo. Prav je torej, da se tudi

midva, dragi čitatelj, ozreva na one kraje. Pa nama je prav lahko; treba samo, da greva za svojim dobrim znancem Kristijanom, ker tudi on je bil v Jeruzalemu dolgo in pa večkrat. Za sedaj torej naju ne zanima Aleksandrija, marveč le to povem, da si je napravil Kristijan lepo obleko po arabski šegi in bil tako prav zal dečko, da bi se ga ne sramoval niti pravi Arabec. Takega nam kaže tudi naša slika tukaj-le. Povedal sem to le zaradi tega, da sem ga mogel dostojno predstaviti čitateljem.

Bilo je ondaj, ko je bil naš Kristijan prvokrat v Egiptu in se vračal domov zaradi bolezni, po zimi l. 1860. Predno se je napotil domov, mislil si je, naj grem še v sveto deželo, ker sem tako blizu. A avstrijsko ladijo bi bil moral čakati dolgo, zato sklene voziti se z rusko ladijo, ki je bila pripravljena, da odrine kmalu. Kupi si torej vozni list od Aleksandrije do Jafe in plača znižano ceno 10 frankov ali pet gld. Vreme je bilo pa grozno slabo, ker je bilo po zimi, meseca grudna. Veliki valovi so se zaganjali ob ladijo in jo premetavali kakor orehovo lupino. Na ladiji so potniki vsi vprek stokali ali bljuvali, zlasti ženske so hudo trpele zaradi morske bolezni. Vožnja je trajala 36 ur. Ko se približajo Jafi, spoznajo mornarji kmalu, da ne morejo popotnikov précej izkrcati, ker je bilo morje preveč viharo. A ladija vendar ni mogla naprej, ker je imela veliko blaga za Jafu. Polagoma se valovi nekoliko poležejo in od Jafe sëm priveslajo arabski čolnarji urno in spretno, kakor bi se igrali z razjarjenim morjem. To vam je čudno ljudstvo, ki ne pozna strahú, ne vé, kaj je vljudnost, ampak jedino le, kaj je zaslužek in dobiček. Dasi je premetavalo morje čolne ob veliki ladiji, da je pokalo, silili so na ladijo, plezali in se gnetli

žarih, draginji in drugih nadlogah. In takrat, pravi neznani pesnik, sezidal je loški grad zopet mož, mlad sicer, a moder in krepak, pravičen in krotak, kateremu Gospod Bog daj vse dobro na zemlji in v večnosti.

Turško nadlogo omenja v sporočilih leta 1528. tudi loški oskrbnik Baltazar pl. Siegesdorfer, kateri govori o veliki revščini ljudstva. Leta 1542. so vse pojedle kobilice. Leta 1570. je bila tolika draginja, da je star pšenice veljal 14 renškov. Iz leta 1576. vemo zopet, kakšen davek so naložili deželni stanovi za vojsko zoper Turka. Škof je moral plačati vsak teden 1 renšk, redovnik 1 kr., bogati župnik 30 kr., revni pa 16 kr., ravno tako tudi vsak beneficijant. Navadni duhovnik je plačal po 8 kr. na teden, grof 1 gld., redovnica 45 kf. kot opatica, druge po 1 kr., meščan po 1 kr., zidar po 4 kr., kmet 1 vinar za vsakega svojih, ravno tako vsak rokodelc, itd. Škof Ernest je takrat poslal deset tisoč goldinarjev za vojsko zoper zagrizenega sovraga svete vere.

Leta 1582. je pa nad Loko prišla nova šiba. Grozovita kuga je davila Ločane na razne načine. Jeden se je zgrudil mrtev, kakor zadet od strele, drugi se je krvavo potil, predno je umrl, tretji je dobil ostudne črne maroge, odtod so to bolezen imenovali „črna smrt“, četrti je kihnil ter izdihnil svojo dušo. Od tod še dandanes kličemo: „Bog pomagaj“, kadar kdo kihne. Da bi Bog v prihodnje obvaroval ljudstvo take šibe, šla je vsako leto na sv. Fabijana in Sebastijana dan procesija iz mesta na Faro, kjer je bila zaobljubljena maša.

Tudi v Loko je prišlo v oni dobi krivo-verstvo. Luteranstvo je okužilo velik del prebivalstva, posebno pa meščane.

Zato pošlje l. 1585. brizinški škof Ernest svoje komisarje v Loko, da bi odpravili novo vero. Ti so bili: posvečeni škof Jernej Scholl, stolni skolasnik Hans Chr. Herbert Hohenburški, dvornik Hans Geisberški in svetnik doktor Ramspeck. Prišedši v Loko odstavili so takoj luteransko mestno svetovalstvo ter je namestili s katoliškim. Kdor se je protivil njihovim poveljem,

tega so kaznovali z zaporom ali pa z denarno globo. Protestantovskih pridigarjev niso pustili v mesto. Rekli so, ako hočejo imeti svoje bogoslužje, naj je imajo v Puštalu ali kjer hočejo, samo v mestnih cerkvah ne. Luteranci pa začno rogoviliti, posebno meščan Josip Oberhuber, tako, da so jih morali mnogo zapreti. Ti pa se pritožijo na deželne stanove, češ, da trpé hude krivice in se ž njimi ravna prav kruto. Večinoma je bilo vse to le izmišljeno. Stanovi se potegujejo za loške protestante ter se pritožujejo na deželnega kneza, a zaman. Odgovorilo se jim je, da se nimajo vtikati v stvari, ki ne spadajo v njihovo področje. Škofje so gospodarji na loškem svetu ter storé to, kar je prav za dušno in telesno srečo njihovih podložnikov. Stanovi so se še vedno potegovali za loške protestante, kateri so bili tem predrznejši, čim več zaslonbe so imeli pri deželnih stanovih. Tako so bili komisarji res prisiljeni, da so zaprli 31 posestnikov. Naposled je moral sam nadvojvoda poseči vmes ter se potegniti za Ločane zoper protestante, kateri se niso hoteli niti izpreobrniti, niti mesta zapustiti. To je bilo leta 1588. Odslej se stanovi niso več upali nasprotovati komisarjem, in protestantje so polagoma odjenjali. Kdor se je izpreobrnil, ta je ostal, kdor ne, ta je moral ostaviti mesto.

Pridigarja protestantovska, katera sta potrjevala krivoverne brate v Loki v njih zmotah, bila sta zlasti Jernej Knäffel in Jurij Dalmatin. Oba sta pretrpela marsikako bridko, ker sta se vrivala Ločanom. Dalmatina so dné 18. rožnika l. 1587. celó ujeli, pretepli in zaprli na loškem gradu; strel je oznanil ljudstvu, da je pastor zaprt. Poslali so ga potem patrijarhu v Videm, da ga kaznuje kot odpadnika, ker ga je bil ta posvetil. Dokler ni bilo v Loki komisije, pridigarji so baje protestantovski predikanti navadno v nunski cerkvi, stanovali pa nekoliko časa ondi, kjer stoji sedanja deška šola. Pozneje pa je bil njihov sedež v Puštalskem gradu, ker so bili navadno grajščaki protestantom jako naklonjeni.

(Dalje.)

Črtice z avstrijskega juga.

(Piše dr. Jos. Marinko.)

(Dalje.)

Poglejmo nekoliko zgodovino „bisera bosanskega“, mesta Sarajeva.

Ni posebno staro; mnoga bosanska mesta imajo starejšo zgodovino.

Ko so Rimljani l. 78. pr. Kr. osvojili sedanjo Bosno, skrbeli so pred vsem za dobre ceste; podvrženo deželo so kar prepregli ž njimi na vse strani ter jo zvezali s sosedno Dalmacijo; zlasti s Salono in Jadero (sedanjim Spljetom in Zadrom). Središče v deželi pa je bilo zma-

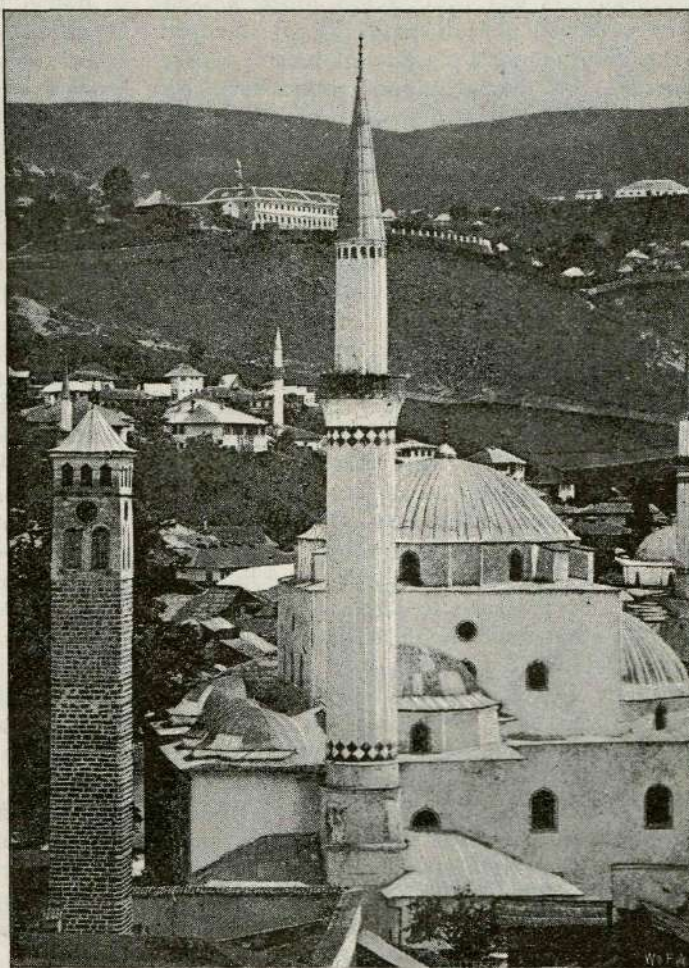
govalcem ob izvirih reke Bosne, kjer so napravili postajo „Ad matricem“. — „Matica“ bosanski državi je res postal ta kraj tudi pozneje, ko so se bili priselili Slovani. Ob gornjem toku reke Bosne je dolina najširša — okoli 4. ure na vsako stran. V tem lepem rodovitnem kraju je bila „župa vrhbosanska“; dandanes se zove sarajevsko ali sarajsko polje. Ime „Vrhbosna“ znači okolico ob vrelcih ali virih Bosne. Blizu tam, kjer prihaja Bosna izpod temnega Izmana iz neštevilnih virov, bila je v 10. veku trdnjava Kotor, najbrže na mestu sedanjega sela jednakega imena. Nekoliko pozneje se je povzdignilo večje mesto „Brdo“ s cerkvijo sv. Petra, skoro gotovo tam, kjer je sedanje selo Blažuj. Bilo je nekaj časa sedež katoliškega škofa vrhbosanskega. V 14. stoletju pa se imenuje Vrhbosna utrjeno mesto, ki je stalo nad sedanjim Sarajevom, na prostoru stare trdnjave ali kastela sarajevskega. Gotovo je, da so v njem pokopali l. 1415. bosanskega vodjo Pavla Radinovića.

Ta trdnjava je začetek Sarajevu, pod njo se je polagoma razširjalo proti dolini. Od začetka je bilo pač le majhno; raslo je še le pod turško vlado v 15. veku, ko so si Turki leta 1463. stalno prisvojili Bosno. Pravljičica pripoveduje, da sta mesto zgradila l. 1365. v vznožju gorske trdnjave bosanska odpadnika Sokolović in Zlatarović. Zvalo se je pa Vrhbosna do srede 16. stoletja; pozneje so mu nadeli ime „Bosna-Saraj“ — slovanski „Sarajevo“ — t. j. stolno, vladno mesto, ker se je zgradila nova stolica ali palača na višini nad mestom.

Mesto je imelo često hude dneve; zlasti so požari razsajali po njegovih ulicah v letih 1480., 1644., 1654., 1697., 1879. Med njimi je gotovo najbolj znamenit oni požar, ki je upepelil Sarajevo 23. in 24. vinotoka l. 1697., ko je princ Evgen osvojil srce bosansko ter tako slavno dovršil vojsko s Turki od leta 1683. do 1697.

„Strašni“ Evgen, kakor so mu rekali Turki, dobil je po svoji vojaški nadarjenosti in odločnosti pri Zenti ob Tisi 11. kimovca l. 1697. s 50.000 vojaki nad 130.000 Turki tako odločilno zmago, da je izgubil Turek popolnoma pogum.

V svojem poročilu na cesarja Leopolda pa je izvrstni vojskovodja že sprožil misel, da bi šel pogledat tudi dežele onstran Save in rešit tamošnje kristijane krutega jarma turškega. Cesar je pritrdil; z nepopisnim navdušenjem je hitel „mali“ princ čez Savo; strah se je lotil mohamedanov. Doboj je osvojil, Žepče in Vranduk požgal. Kristijani so od veselja vriskali, imenovali Evgena svojega rešitelja, mohamedani pa so

Begova džamija v Sarajevu. (Po fotografiji.)

begali brez sveta sem ter tje. Zato je sklenil hrabri junak, da si pridobi tudi bosanski „biser“ — Sarajevo in od tam vzame Turčinu vso Bosno. Dne 23. vinotoka je bil že v premaganem mestu. Kristijani so prihiteli ter ga prosili klečé, naj jih vzame s seboj čez Savo, ako bi zapustil Bosno. Dejal je: „Nadejam se, da vas rešim vse.“

Vojaki so mesto oropali, zvečer pa je zažgali zoper povelje prinčeve; pogorelo je drugi dan

popolnoma. Radi tega je Evgen opustil svoj prvotni namen, da bi osvojil trdnjavo in po zimi ostal v Bosni; zapustil je Sarajevo že 25. vinotoka. Pod njegovim varstvom je bežalo tudi jako veliko kristijanov; židove pa je ukazal ujetje odvesti.

Blizu sto let ni Sarajevo več videlo avstrijske vojske. A cesar Josip II. je namerjal zopet oprostiti bosanske kristijane; še več: namerjal je celó v zvezi s Katarino rusko končati sramotno gospodarstvo turško v Evropi. Junaku Lavdonu je izročil preimenitno nalogo, da pomore Bošnjakom. Tudi sedaj so bili Turki v strahu, ker so poznali „vruga“ Lavdona. Dne 9. grudnia l. 1788. je stopila njegova vojna v glavno bosansko mesto.

Še dandanes popeva narod v svojih pesmih oba junaka, posebno pa je našemu slovenskemu narodu znan hrabri Lavdon, ki je osvojil Beligrad.

Sarajevo vendar o tem času še ni bilo glavno mesto; do srede našega stoletja je stoloval turški vezir v Travniku, v Sarajevu je smel ostati samo dvakrat dvanajst ur; da, celó sultana so pripoznavali Sarajevčani le kot kalifa, ki je pač pošiljal duhovne svoje sodnike, a v svetnih rečeh je ukazovalo po starih navadah vladodržljno plemstvo. S kratka: Sarajevo je imelo oligarhično vlado ter je imelo razne pravice kot središče trgovine na suhem.

Veliko truda je stalo Turčijo, da si je v našem stoletju uklonila samozavestno mesto.

Bojevala se je v ta namen od leta 1817. do 1850., ko je nam že znani renegat Omar paša s svojo brezobzirnostjo in krutostjo upokoril Sarajevčane.

V berolinskem miru so odločile velevlasti, da Bosno in Hercegovino zasede Avstrija, da reši ondotne kristijane turške silovitosti, napravi mir ter uravna deželo po sedanjih potrebah. Težavna je bila naloga, katero je prevzel general Filipović, pa dovršil jo je častno. Bil je pa tudi mož za to. Sam Jugoslovan, je dobro poznal ne le jezik, ampak tudi navade naroda bosanskega; zvest svojemu vladarju je bil tudi navdušen vojak. V mnogih bitkah je zmagal tolpe roparja Hadži-Loje in stopil v Sarajevo dne 18. vel. srpana, na rojstveni dan presvetlega našega vladarja; ob 3. uri popoldne je zaplapolala naša cesarska zastava na stari trdnjavi nad mestom.

S tem slovesnim trenutkom se je začela za Sarajevo nova doba, doba rasti in mirnega razvoja. Sedanje Sarajevo je prejšnjemu komaj podobno. Da bi hoteli biti njega prebivalci, ne rečem hvaležni, ampak resnični in odkritosrčni, morali bi to priznati. Pa je-li tako? Pri katolikih gotovo, pri Srbih dvomno, še bolj dvomno pri Španjolih, — gotovo pa niso zadovoljni mohamedani, — brani jim verski fanatizem, dasi se jim ne godi niti najmanj krivica, marveč ravno nje vlada varuje kakor punčico v očesu.

(Dalje.)

Književnost.

Slovenska književnost.

Trtna uš in trtoreja. Navod, kako se je mogoče vkljub trtni uši s trtorejo uspešno baviti. Po najnovejših skušnjah spisal Ivan Belé, učitelj na vinorejski šoli v Mariboru. Celje, 1893. Tiskal in založil Dragotin Hribar. 8°. Str. 116. Cena 40 kr. po pošti 5 kr. več. — To je pač zlata knjiga za naše vinorejce; zaslužila sta si pisatelj in izdajatelj, da jima izrečemo zanjo zahvalo. Omenjamo kratko vsebino: 1. pogl.: Vzroki prevratu v naši vinoreji. (Trtna uš.) 2. pogl.: Splošen popis ameriških trt. 3. pogl.: Pomnožitev trt. 4. pogl.: Cepljenje. 5. pogl.: Katere vrste evropskih (domačih) trt naj bi najbolj cepili? 6. pogl.: Naprava vinogradov. 7. pogl.: Sajenje z ozirom na cepljenje trt. 8. pogl.: Stroški. 9. pogl.: Razne drobtine. Dodatek. — Kdor, ne rečem: natančno prečita, ampak vsaj pregleda to knjigo, vidi takoj, kako je primerna, koristna in tudi potrebna. Zato bi bilo jako prav, da bi si jo vinorejci kupili in jo pazno čitali.

Saj vemo, da je nevednost najdražja stvar: dobra knjiga pa, za katero daš 40 kr., donese ti stotakov. Gledé na obseg in pa na to, da ima tudi slike, vidiš, da je knjiga jako po ceni. Agricola.

Igre in pesmi za otroška zabavišča in ljudske šole. Uredil Ivan Mercina, učitelj na c. kr. deški vadnici v Gorici. V Ljubljani. Izdala in založila „Družba sv. Cirila in Metoda“. 1893. Osmerka. 38 + 103. Cena 60 kr. vez. zvezku. — S to knjigo se je prav uspešno pomnožilo naše šolsko in pedagoško slovstvo. „Narodna šola v Ljubljani je že pred leti izdala Funtkovo „Zabavišče slovenskim otrokom“. V tem nam je podala besedilo primerno slovenskim igram in pesmicam za otroška zabavišča (otroške vrte). Treba je bilo še prikladnih napevov. To potrebo je čutil tudi te knjižice urejatelj, ki biva kot član c. kr. izpraševalne komisije za otroška zabavišča že več let pri vsakoletnih praktičnih izpitih v tukajšnjem zabavišču slovenskem. Zategadelj je začel prirejati to-le zbirko otroških iger in pesmic, videč, da se tega dela ne

Kos išče druge še drugod
Pri detalu, pri žolni:
A kosa smešijo povsod
Napuha ptiči polni.

In kos oplete cel okraj,
Po drugi povprašuje;
Ko vrne se v domači gaj,
Tu slavca peti čuje.

Gre k njemu: „Slavec, kaj povem:
Že dolgo iščem druge,
A sosed slednji mi je nem,
Stori mi ne usluge.

Že plete gnezdo slednji ptič,
In že valijo mlade:
Jedino jaz sem še samič,
Da združim se, ni nade.

Daj hčer mi svojo, kume ti,
Da jedno vsaj dosežem;
Če plemenite ni krvi,
Vsaj pevce boljše zležem!“

„Za plemstvo nisi, sosed moj,
Ne zate šoje, srake;
Sicer ne bo pel zarod tvoj,
Potomci bodo spake.

Zelena suknja zate ni,
Ne bele, sive baže,
Kos bodi črn in bos, kot ti,
In poj, kar Stvarnik kaže.

Ne plemenit je pevec tak,
Ki išče plemstva v krvi,
Ker plemič, kos, je pevec vsak,
In pevec — plemič prvi.

Domá se ženi, sosed moj,
V domačem črnem rodu!
Kot oče te učil, zapoj,
In vsem bo to po godu!“

Na hojo sivo kos zleti,
Zažvižga in zapoje:
Družica brž se mu zgasi:
Odpoje z veje svoje.

Zdaj plete gnezdo črni par
In si udano služi,
Ker pametna je slednja stvar,
Ki s svojimi se druží.

Anton Hribar.

Črtice z avstrijskega juga.

(Piše dr. Jos. Marinko.)

(Dalje.)

Da preveč ne dolgočasim čitatelja z opisovanjem mesta, stopiva v okolico sarajevsko, da se nekoliko razvedriva. Neko popoldne sem jo krenil z dvema duhovnikoma in s stavbarjem Štajercem Holcem k župniku v Sarajevskem polju. Peljali smo se s konjsko železnico do kolodvora, potem pa z železnico do postaje Ilidže prav mimo „Stupa“ sredi Sarajevskega polja, kjer nas je župnik Venhuda že zagledal ter nas prijazno pozdravljaj.

Pot je bila prijetna. Od Ilidža smo hodili kakih 25 minut nazaj ob železnici proti Sarajevu in bili smo v „Stupu“, kjer nas je z odkritosrčnim veseljem in hrvaško gostoljubnostjo sprejel župnik Franjo Venhuda. Ta obisk mi je ostal v posebno dragem spominu, ker sem tu videl, kaj stori katoliška navdušenost in apostolska gorečnost.

Gospod Venhuda je bil prej nadbiskupski tajnik v Sarajevu. Prišel je v Bosno iz moravske Hane, da pomaga sorodnim si Jugoslovanom. Nadbiskup je spoznal brž njegovo nadarjenost in gorečnost za čast božjo, njegovo neumorno delavnost in železno značajnost. Poplašal ga je. Pa kako? Imenoval ga je župnikom novoustanovljeni župi v Sarajevskem polju. Bilo je plačilo, katero bi bil marsikdo odklonil z nevoljo.

Župnija „Stup“ v Sarajevskem polju, kakor se zove, ločila se je od sarajevske. Razteza se blizo do hercegovske meje nad 30 km daleč,

vendar šteje le nekako 1000 katoličanov, drugi na tem velikem prostoru so ali razkolniki ali pa mohamedani. Ko je dobila župnika, ni imela še nobene župnijske cerkve; le neka razdrapana kočja je stala sredi Sarajevskega polja, ki je bila pa tako mala, da je krila med službo božjo samo duhovnika, ako je bil dež, narod pa je molil Najvišjega pod milim nebom. Za župnika je bil zgotovljen samo hlev, župnišče je bilo sicer že pod streho, ali ni imelo niti oken niti vrat. V tako siromaštvo je prišel meseca grudna v trdi zimi mladi župnik.

Ali trdno zaupajoč v Boga in njegovo pomoč se je lotil dela. Sklenil je, da napravi tu središče novi župniji. Najprej je zgradil iz desak kakih 12 do 15 metrov dolgo cerkev; pokril jo je istotako z deskami, posadil na streho križ — in cerkev je bila narejena. V tej cerkvi je obhajal prvič rojstvo Gospodovo — kakor je dejal — z večjo pobožnostjo, kakor bi je bil v sarajevski stolnici.

Pa kje je prebival župnik, dokler se ni dovršilo župnišče? V hlevu, in tudi nadbiskupa je sprejel v hlevu, ko je došel prvič v Stup. Marsikomu bi bilo srce upalo, zakaj ubožni narod ni mogel dati skoro nič, toda mladi mož se ni dal oplašiti. Prihitela sta mu v pomoč oče in mati iz Morave in ga podprla z novci, sam pa je prosil in dajal — in sedaj ima popolnoma dogotovljeno župnišče pa tudi zidano cerkev, ki je za Bosno velika in lepa. Ko smo jo ogledovali, slikali so jo, sicer preprosto a vkusno.

Dné 15. velikega srpana istega leta pa jo je posvetil nadbiskup dr. Stadler. Toliko je učinil v kratkem času v Sarajevskem polju sredi med razkolniki in Turki vrli Čeh Venhuda, ki je razven tega prav spretno urejeval mesečnik „Glasnik presvetoga Srca Isusova“. ¹⁾ Ni-li tak mož pravi junak? Čudijo se mu Turki, jezé se razkolniki.

Izlet v Sarajevsko polje nam je bil tako všeč, da smo sklenili tudi drugi dan pohiteti iz mesta, in sicer na visoki Trebević (1629 m), ki nas tako ljubo pozdravlja tam od juga.

Zapustili smo mesto ob 8. uri zjutraj, ker so se nekateri nekoliko preveč zamudili. Bili smo prav dobre volje. Prestopili smo Miljačko ter šli nekoliko časa po Appelovi cesti, pa kmalu krenili v stran ter lezli po jako težavni kameniti stezi levo na višavo Hrid; to je prava „turška“ pot. Kaj je to, vé samo tisti, ki jo je poskusil. Visoki kameni sto in sto let na istem kraju, so se ogladili, da so jako polzki; najbolje je, da vzameš za par forintov bosanskega „samara“ (konja), ki ti stopa varno kakor koza. Gorjé pa ti, ako hodiš peš, pa imaš kurja očesa! Mi smo hodili peš; pot nas je oblival, a vendar šlo je.

Hodé nekako jedno uro smo prisopihali po isti cesti do visokega stožčastega griča, na katerega vrhuncu je zasajen močen drog. V nekoliko minutah smo na njem, na Vélíki Kapi nad Sarajevom. To je kraj, s katerega nekako najbolje in najlaglje pregledaš glavno mesto bosansko. Res lep razgled! Glej, kako veličastno se ti razprostira po gorskih bokih ta in ona stran Miljačke visoko gori do nekdane turške bastije, katero so tudi naši pripravili za vojaške namene! Dobro ločiš posamezna večja poslopja, ki krasijo mesto. Jako milo dé očesu pogled na turške „kuće“; vsaka ima svoj vrt — bašča — da so videti hišice kakor beli otoki na zelenem morju. Res prijetno pa tudi koristno: brez onih vrtov bi morali nečedni mohamedani bolehati, zlasti še ženske, ki prihajajo sicer le malo pod milo nebo. Trdnjavi nad mestom so dodali naši še na treh višavah močne utrdbe bliže in dalje. Trd kos kruha bode imel sovražnik, ako kdaj dojde semkaj; pozdravila ga bodo bronasta usta z gromečimi besedami. Prostor, na katerem stoji mesto, je jako razprostran; tako obširno „evropsko“ mesto bi imelo vsaj 100.000 stanovnikov, a v teh turških „kućah“ jih ni niti tretjina. Ako kdaj dojdeš v Sarajevo, ne zabi potruditi se na Vélíko Kapo, trud jedne ure se ti izplača.

Naprej na Trebević! Začetkom smo hodili po kamenti poti do sedla Vaganj, od koder se pot bolj in bolj vzdiga do Dovličev kake dve in pol ure od Sarajeva. Ker smo šli vsi prvič

na Trebević, nismo za gotovo vedeli, kod nam je iti dalje. Dobili pa smo nekega Bošnjaka, ki nam je kazal pot, deloma skozi lep gozd, deloma skozi grmovje prav do vzhodja podolgovate gore. Toda mesto naravnost na najvišji vrh smo jo mahnili bolj proti severu ter morali prekoračiti tri dokaj visoke vrhove, predno smo prišli na najvišji vrhunec — Trebević. Razgled z njega je istinito krasan; vidi se na visoke gore in bližnje doline. Ravno pred nami, globoko v dolini, se nam blišči Sarajevo v popoldanski svetlobi; na severu in na vshodu se mično vzdigajo više in više planine pokrite z gozdovi, tje do Romanje Planine, ki ti zapira daljni pogled. Proti jugu in zahodu pa je pogled mnogo bolj prost. Južno je visoka planota Jahorina; videti je, kakor bi bila velikanska gora kar vodoravno odrezana; na okrog so nekoliko višje gore. Dalje imaš rtasti stožec Kmor, valoviti Volujak, moččni Maglič, razdrti hrbet visoke Treskavice in Bjelasnice. Daleč, jako daleč pa se izgublja v sinjih višavah triglavi vrh Dormitor v Dalmaciji — pred njim mnogo bliže pa nas pozdravlja temno obraseni Igman, pod katerim je prelepo lldžé, izviri reke Bosne in razprostrano polje Sarajevsko.

Mudili smo se na vrhu nad jedno uro; pa je bilo tudi treba nekoliko pokrepčati se po prestanem trudu.

Gredé nazaj po drugem, krajšem potu smo čuli ob cesti ljubko žuborenje. Kje je voda? Glejte ilovnate cevi prav izpod Trebevića: po njih hiti voda proti dolu. Pa kako do nje? Zagledal sem na nekaterih krajih kup kamenja nad cevjo ter si mislil, da to ni brez pomena. Razmečemo tak kupček, in res je bila pod njim cev razbita, tako da se je lahko zajemala iz nje hladna tekočina. Preprosta, ali vendar pripravna naprava!

Čista voda je bila skoro ledeno mrzla. Vroči smo bili vsi; radi tega so se nekateri gospodje, s katerimi sem hodil, nekoliko ohladili, predno so si privoščili vode, — a jaz in še nekdo drugi sva brž pila, češ, saj gremo naprej, ne more škoditi. A skupila sva, kar sva zaslužila z nepotrpežljivostjo. Oni sopotnik je bil drugi dan tako hripav, da je težko govoril, jaz pa sem dobil na ustnice take hraste, da sem jih prinesel še celó v Ljubljano.

Ta preprosti vodovod je stari, turški; sedanja vlada je napravila po najnovejših pravilih drugi, ki preskrbuje Sarajevčane z izvrstno vodo z višin na vzhodni strani.

Šli smo mimo Vélíke Kape po globokem jarku, prav strmo, pa naravnost v Sarajevo. Sicer utrujeni, ali vendar popolno zadovoljni smo prišli domov s sklepom, da jutri zopet pogledamo kaj novega v okolici sarajevski.

¹⁾ Sedaj ga urejuje p. Josip Cilenščak v Travniku. Tiska se v Zagrebu pri Scholzu.

Bosanka.

Po utrudilnem potu sem drugi dan — bilo je proti koncu malega srpana — spal nekam dolgo. Ne bilo bi mi sicer nič škodilo; toda prejel sem bil zvečer listič od nekdanjega součenca B., ki je sedaj profesor v Dubrovniku, da me pričakuje v določenem hôtelu. Ko sem prišel tjekaj, odšel mi je bil že v Kiseljak. Sicer pa je bil ta dan zopet prav razvedrilen. V prijetni družbi sem se ob 9. uri odpeljal z vlakom v Ilidže, kamor vozi vsak dan po večkrat posebni vlak, poln sarajevskih izletnikov.

Ilidže (turška beseda za kopel) je staro, baje že Rimljanom znano žvepleno kopališče. Turki so je oskrbovali slabo, sedanja vlada pa je je res povzdignila. Pelješ se tjekaj po rodovitnem Sarajevskem polju, po katerem se zrela pšenica ziblje v polnem klasju. V pol ure si pod bujno obraseno goro „Igman“; kolodvor, na katerem izstopiš, je kaj lepo poslopje. Brž zraven njega je gorko žvepleno kopališče, poleg tega pa mrzlo v potoku Željeznici. Ime je dobil potok od železa, ker ima v sebi mnogo te rude. Krasne zgradbe je napravila tu deželna vlada. Kopališče veže v polkrogu dolgo hodišče s prostornim paviljonom; v središču je hôtél preskrbljen z vsemi novejšimi ugodnostmi in dvema paviljo-

noma za godbo in igre. Zgrajeno je vse v švicarskem slogu. Prostor v polkrogu lepšajo cvetlični nasadi; od teh naprej se razprostira park. Zanj so porabili deloma stara drevesa, večinoma pa je na novo zasajen. V nekaterih letih bo tu prekrasno bivališče; da, že sedaj se ne more veliko mest ponášati s tako mičnim letoviščem, kakor je Ilidže pri Sarajevu.

Ogledali smo si nasade, videli, kakó se lené v senci blizu kavarne Turki in Turkinje, katere nam obračajo hrbet, ko se bližamo; gledali smo, kako parni stroj vleče vodo iz globine, kjer se koplje vodnjak za pitno vodo; slednjič pa smo se vseli h kosilu: postreglo se nam je prav dobro za primeroma majhno ceno.

Po obedu hajdi po novo zasajenem, kakor ravnilo premem drevoredu, tri četrt ure daleč k „vrelom Bosne“. Pa kaj so „vrela Bosne“? Po domače bi rekli „izviri reke Bosne“. Vroče je, pa nič ne dé. Gremo po zgodovinskih tleh, pogovarjamo se prijetno, in tako zábimo, kako dolga je pot. Že stojimo pri lepem, v arabskem slogu napravljenem kiosku, ki je ravno koncem gladke ceste, prav v vznožju Igmana-gore. Iz kioska je prav vabljev pogled čez Sarajevsko polje tje do glavnega bosanskega mesta in gorá, ki je obdajajo. Hitimo dalje mimo gostilne, v katero nas brezuspešno vabi prijazni gostilničar: tu so vrela Bosne. Izpod Igmana ti vre bistra, mrzla voda iz neštevilnih votlin; précej goni mline in pile (žage) ter napravlja široko reko, ko se po nekaterih korakih, zvijajoč se med grmi in drevjem, združijo različni curki v celoto. Mičen pogled, izvrsten dom za vkusne postvri!

Pa res, glej, tam na levi ob največjem toku ti meče dekla, kakor je videti, sredi iztoka ribe na suho. Stopimo bliže! Istinito: v reki ima leseno luknjičasto posodo in v njej vedno živih postvr. Gospoda, sedeča pod košatim drevjem v lopi nad vodo, zahteva ribjega mesa, ribica mora dati življenje. Iz mrzlega toka pridejo v gorko ponev, in prej nego v pol ure jo že reže bradati Srb v veseli družbi, ki prepeva „Kje dom je moj?“ Nedolžna žival mora poginiti, da si človek sladi življenje.

Tudi mi si moramo nekaj privoščiti; najbolja je bistra studenčnica, ki se meri z najboljšimi gorenjskimi vodami.

Ali samo s tem bi gostilničar ne bil zadovoljen; torej še par steklenic svežega sarajevskega piva za žejno grlo, potem pa naprej proti vasi Blažuj, ki je od nas še kakih 20 minut ob cesti proti severu. Pa čemu tjekaj? Vabi nas lepo novo šolsko poslopje, ki ima napis: „Srbsko-pravoslavna narodna osnovna škola.“ To priča, da bivajo tu razkolni Srbi. Vas nima dandanes nič posebnega, nekaj pa je bilo drugače. Pred več

nego 400 leti je bil ravno tu ali vsaj v bližini kraj Vrhbosna, sedež biskupu katoliškemu, sedež župe vrhbosanske. Kako ljuto klanje je divjalo tu, ko si jo je večkrat osvajal in osvojil Turčin po krivdi domačih knezov!

Po smrti kneza Pavla Radinovića sta se njegova sinova Peter Pavlović in Radoslav zvezala s Turki proti kralju Ostoji I. 1416. Ž njuno pomočjo so si Turki osvojili mesto Vrhbosno in vso župo istega imena. Kralj Tvrtko II. jo je dobil zopet v last, pregnavši Turke iz vse Bosne. Že I. 1436. si pridobi Murad II. vnovič Vrhbosno, ki je bila odslej glavni sedež in orožnica turške sile, središče, od koder so Turki zapovedovali Bosni in njenim velmožem.

Tudi poslednji čas je bil ta kraj znamenit. Tu v tej vasi je bila koča — pred par leti se je

podrla — znamenitega Hadži-Loje, moža, ki je bil poprej navaden ropar, a je znal I. 1878. turško ljudstvo tako ukrotiti, da mu je bilo hoté ali nehoté vse pokorno. Postal je v Sarajevu voditelj upora zoper Avstrijo. Grozno je čutil, kako je silil tudi kristijane, da so šli z njim. Koliko jih je poginilo pod njegovim bodalom, koliko jih je prišlo po njegovem povelju na kol! Avstrija ga je ujela ter odvédla iz Bosne.

Ozriva se nekoliko okrog. Pred seboj v daljavi imava Sarajevo, odprto je ravno proti nama; vidiva Veliko Kapo, gledava trdnjave, smeji se nama Trebević, vidiva množino drugih gorá, najbližje pa zeleni Igman, ki pošilja iz svojega vznožja bistro Bosno.

Sedaj pa hajdi po istem potu v Ilidže, in od tod po železnici v Sarajevo! (Dalje.)

Loka.

(Krajepisno-zgodovinska črtica. — Spisal Fr. Pokorn.)

(Dalje.)

Prva žalostna prikazen, ki se je izcimila iz tedanjih razmer, bila je neka verska ločinka, ki se je zvala „mučenci“, ker so se bičali in uganjali raznovrstne neumnosti. Ta zmota se je jako razširila tudi okrog Loke; ščuvali so ljudi k vstaji in da naj nikari ne plačujejo davkov. Tako govori poročilo loškega oskrbnika Filipa pl. Siegesdorfa z dné 30. grudna I. 1584.

Luteranstvo je jako pokvarilo нравnost in versko življenje na zemlji loškega gospostva. Še dolgo potem, ko so bili zatrti krivo vero, dogajale so se razne žalostne in praznoverske stvari. Posnamemo jih lahko iz deželno-sodiških in kazenskih zapisnikov v I. 1625.—1689. Bere se o raznih klatežih, potepuhih, ki so kradli po cerkvah sv. posode; posebno o ženskih, ki so vraže uganjale s svetimi hostijami ali jih prodajale Judom. L. 1651. dné 11. vinot. so zaslišali neko Anico Wurnik zaradi vraž in drugih enakih stvari; dné 10. vel. travna I. 1652. so sežgali Katro Plošavnik zaradi enakih zločinov. Pankracij Tajne je delal zaradi zakonske nezvestobe na praznik vnebohoda Kristusovega I. 1654. pokoro in sicer od 6. ure zjutraj pa do velike maše, pred cerkvijo na Fari. Pokora pa je bila ta, da je imel roke na križ razpete; potem pa so ga pregnali iz loškega okraja. Tudi detomork je bilo mnogo kaznovanih. Jako opešala je tudi duhovščina; bilo je treba zares resnobne ostrosti, da se je okrepčalo versko življenje.

Da bi se obnovila prava pobožnost, ustanovila se je bratovščina Marijinega Oznanjenja ali Crngrobska bratovščina, katere namen je bil pospeševati med Ločani novo katoliško življenje po priprošnji Marijini. Udov je imela v kratkem času ogromno število iz vseh stanov od blizu in daleč. Pa tudi drugih bratovščin se je kmalu ustanovilo več: kakor vednega češčenja presv. Rešnjega Telesa, rožnivenška za duše v vicah itd., katere so pospeševale bogoljubno življenje.

Dné 17. svečana I. 1601. pride katoliška komisija pod vodstvom škofa Tomaža Chröna iz Ljubljane v Škofjo Loko, da bi se odpravili ostanki Lutrove vere. Brizinški oskrbnik loškega gospostva, Andrej pl. Seidelshofen, ji pride naproti z nekoliko jezdecí ter jo prijazno sprejme; v mesto gredočo so jo pozdravili s strelom. Tri dni je ostala v Loku, in precej drugi dan po prihodu je imel škof desetim odličnejšim protestantovskim meščanom v gradu govor, da bi jih izpreobrnil. Drugi dan potem se prisegli, da bodo odslej zvesti katoliški veri, in v dokaz temu so na glavnem trgu sežgali vse Lutrove knjige. Ko je odhajala komisija z dobrim uspehom, dal je glavar zopet streljati za slovo.

Cerkve, katere so bile dotlej jako zanemarjene, osnažili so zopet in uravnali v katoliškem duhu. Samostan loških klaris se je preje štel še k najbolj rednim in je živel po pravilih, ob času luteranstva pa se je popačil in zanemaril. Izmed 52 redovnic so ostale naposled štiri, in vsi samostanski dohodki so prišli pastorem v

dovini je bil Gabrijel Lukančič, kateri je umrl 63 let star dné 30. grudna 1683. ter je pokopan v starološki cerkvi v družinski rakvi. On in njegov sin Jan. Gotthard sta bila c. kr. deželna svetovalca in jako veljavna moža. V grajskem muzeju nahajamo sliki Gregorija Lukančiča pl. Hertenfelškega, kateri je bil 34 let star pod Ferdinandom II. vojni komisar v friulski vojski in pred Kanižo leta 1592., in Andreja Lukančiča, kateri se je porodil dné 24. listopada l. 1579. umrl pa 9. rožnika l. 1652.

Nekako sredi preteklega stoletja pa je imela to grajščino in njeno posestvo rodovina Erberg. L. 1731. se že čita Volbenk Adam baron Erberg, l. 1713. baron. Marija Ursula Erberg in leta 1721. Josipina Leopoldina „ab Erbergkh“. Vsi ti so radi kumovali, in so torej večkrat zapisani v krstnih knjigah. Od njih pa je v drugi polovici preteklega stoletja kupil posestvo z gradom vred Jožef Demšar, kateri se podpisuje „nobilis Dominus“ kakor ga nahajamo leta 1782, „de Dembscher“. Za drugo ženo je imel gospo iz Hohenwartove rodovine:

Ivano Ksaverijo od l. 1786. Imela sta več otrok. Ta je predelal l. 1784. klet, potem pa je hotel vse posestvo prodati na drobno, videč, koliko stroškov napravljajo take zgradbe, a vitez Friderik Anzelm pl. Strahl, c. kr. stotnik lovskega polka, ga pregovori, da ostane vse posestvo skupno. To je potem kupil on sam za primerno ceno. Ko pa je dné 15. grudna leta 1821. umrl 37 let star za vodenico, podedoval je to posestvo njegov sin Edvard pl. Strahl. Ko je kot svetnik c. kr. deželnega sodišča stopil v pokoj, prenovil je grad prav lepo in ga obkrožil z ograjo. Tudi je dal zasuti jarek krog poslopja na zapadni strani in še marsikaj predelal, posebno pa je uredil in pomnožil svoj muzej z raznovrstnimi slikami znamenitih umetnikov. Po njegovi smrti l. 1884. je prevzel posestvo njegov sin g. Karol pl. Strahl, c. kr. dežel. sodišča svetnik v Ljubljani. Vse grajščinsko posestvo ima dandanes 138 oralov 429 □ sežnjev, v sedmih katastralnih občinah, ki so te-le: Staraloka, Loka, Dorfjarje, Staridvor, Suha, Sv. Ožbolt in Peven.

(Dalje.)

Črtice z avstrijskega juga.

(Piše dr. Jos. Marinko.)

(Dalje.)

Predno zapustiva Sarajevo, pogledja samo še nekoliko, kako deluje glavno mesto za prosveto in izobrazbo bosanskega naroda.

Omenil sem že velikansko katoliško semenišče, ki se sedaj gradi, in ponosno, v jutrovskega zlogu zgrajeno šerijatsko šolo, ponos mohamedanom bosanskim. Razven te imajo mohamedani še mnogo zasebnih nižjih šol, v katerih se uči koran. Omenil sem tudi muzej, ki ima prevažne zgodovinske spominke. Govoril sem o prekrasni, v ruskem zlogu zidani stolnici razkolnih Srbov. Nadbiskup ali metropolit skrbi s precejšnim številom razkolnih svečnikov za duševne potrebe pravoslavnih Bošnjakov.

Vlada „zemaljska“ se dosti trudi za pouk: ljudska javna šola, učiteljska pripravnica, višja gimnazija je temu dokaz. Vse tri stavbe so nove, istinito že po vnanje lepe; zlasti pa me je zanimala gimnazija, zidana l. 1890. po najnovejših zahtevah. V prostorni zgradbi je poskrbljeno za vse, kar se dandanes zahteva od takega zavoda. Med drugimi sta mi bili posebno všeč fizikalna dvorana in pa telovadnica. Gledé na učila pa se vendar-le vidi, da je stoprv začetek; kar pa nikakor ni čudno, ako pomislimo, da je prej gimnazija deset let potovala iz „kuće

v kučo“, dokler ni dobila lastnega doma. Ravnatelj, Slovenec iz Belokrajne, ima prav primerno stanovanje v gimnazijskem poslopiju. Ž njim so baje tudi gospodje profesorji večinoma Slovenci. Dijaštvo je jako različno, kakor mesto samo. Gotovo je malo enakih zavodov, kateri bi imeli štiri veroučitelje, kakor je tu v Sarajevu. Dijaki so namreč katoličani, razkolniki, mohamedani in židje.

Ljudske deželne šole so skupne za vsa verstva, kar seveda nikakor ni hvale vredno. Mohamedani n. pr. kaj malo pošiljajo svojo deco v te šole, dobro vedoč, da mora biti prava in trdna vzgoja pred vsem verska.

Katoličani pa storé v Sarajevu največ za omiko. Vrli „franjevci“ imajo tu že od nekdaj velik samostan. V njem biva sedaj tudi provincijal, izvrstni, vedno vesel in šaljivi o. Andrija Buzuk. Poslednji čas so si napravili prav dično veliko hišo, v kateri bodo skupno vzgajali svoje novince in jih lahko pošiljali za bogoslovski nauk v osredno nadbiskupsko semenišče. Franjevska cerkev ni velika, a je čedna in najstarejša v Sarajevu. Bila je župnijska in ob enem škofijska stolna cerkev, dokler ni bila zgrajena prekrasna katedrala, pri kateri imajo kranjski Slovenci lep pomnik — šest milodonečih zvonov. Ti zvonovi so se namreč napravili po milo-

Bosanske noše.

darih, nabranih po Kranjskem. Pojó pa samo ob največjih praznikih. Rad bi bil čul njihove ubrane zvoke, katerih ne morejo dosti prehvaliti kristijani.

Na „Banjskom brijegu“, precèj visoko na severozahodni strani Sarajeva, je jako prostorna hiša „crnih sestara“, kongregacije sestrá božje ljubezni, katerih materina hiša je na Dunaju. V njej imajo veliko dekliško šolo — osem-razredno nemško in šestrazredno hrvaško. Sara-

jevo ima mnogo uradnikov in vojakov, ki zahtevajo za svoje hčere večinoma nemške izobrazbe. Naseljene so te sestre tudi v Tuzli. Povsod delajo prav koristno in uspešno za katoliško omiko. Katehet jim je bil slovenski Korošec, ravnatelj pa jim je Slovenec, kanonik in arhidijakon vrhbosanski, dr. Anton Jeglič. Ravno tako izvrstno delujejo „bele sestre“ ali „milosrdnice“ (usmiljenke) niže v mestu; kjer imajo tudi mično cerkvico. Usmiljenke so prišle v Sarajevo, kakor smo že čuli, še pod turško vladno. Večinoma so Slovenke s prednico vred. S svojim vzgledom in delovanjem so si pridobile spoštovanje v vseh slojih sarajevskega občinstva.

Katoličanstvo tukaj hitro napreduje po svoji notranji sili, če tudi se mu ustavljajo neprenehoma mnoge ovire. Bog daj, da bi še krepkeje rastlo in se živahno razcvetelo v prid Bosanstvu. Bog daj, da bi se Bosna povzdignila pod avstrijskim žezlom in ne izgubila tega, česar ji ni vzela niti turška sila — slovanske narodnosti!

Sedaj pa se posloviva od Sarajeva. Doživel sem tu prav prijetne trenutke; nadejam se, da tudi čitatelja nisem dolgočasil. Hajdi v „kršno“ Hercegovino!

V nedeljo ob 7. uri jutraj me je odpeljal vlak s kolo-dvora sarajevskega. Zadnji „z Bogom!“ prečastnemu gospodu, ki me je le-sem spremil, in že se pomičeva po znanem sarajevskem polju. Drkneva čez Miljačko mimo Stupa, čez Železnico mimo Ilidža, čez Bosno do postaje Blažuj. Še jedenkrat si pokličeva v spomin važne dogodke, ki so se vršili na tem kraju v daljnih in bližnjih stoletjih, predno se nama zapre pogled na zgodovinska tla vrhbosanska. Spenjava se više in više skozi lepo gozdnato dolino. Železnica je narejena strmo: zaradi tega mora pomagati sredi parnega stroja posebno zobčasto kolo, ki se vjema z zobčasto šino, položeno sredi tira. Polagoma

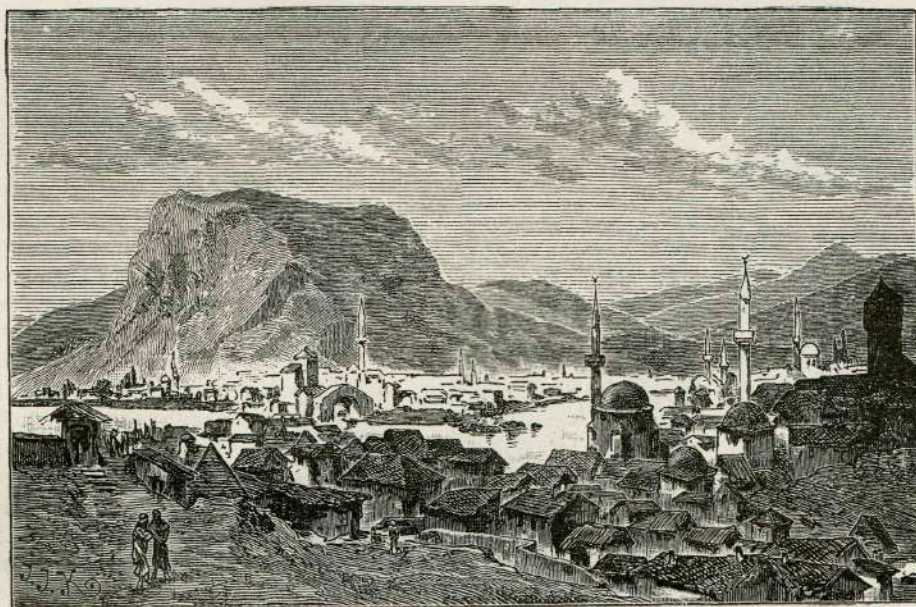
se dvigava proti obraseni Ivan-planini, ki je znamenita iz ustaških bojev v l. 1876.—1878. Tudi marsikak naš rojak-vojak jo je prekoračil v poznejših letih. Odprla se je ta železnica šele l. 1890., a ima veliko prometa, ker veže glavno mesto Sarajevo z Mostarom in dalje z morjem. Tudi danes je občinstva prav mnogo na vlaku, zlasti je dosti izletnikov, ki hité iz „prašnega“ Sarajeva na krasno Ivan-planino naužit se dobrega gorskega zraka.

Postaja Ivan-planina je blizu vrha; le še skozi kratek predor, pa se nižava proti zahodu v dolino Neretve-reke. Vodi naju pot strmo nad reko; grozno je gledati nizdol v sto in sto metrov globoko strmo dolino, a nad nama se

dvigajo na mnogih krajih pečine visoko proti nebu. V sredi med temi vrhunci in prepadi je večša roka človeška izklesala trdi skali v bok varno pot parnemu stroju.

Po 61 km dolgem potovanju se nama prikaže Kónjica med strmimi gorami ob reki Neretvi. Njene džamije, razkolna cerkev s stolpom in nekatera prav čedna poslopja, narejena od naših vojakov v vojaške namene, nas pozdravljajo. V Kónjici je katoliški župnik; nizek zvonik kaže njegov dom. Pravo cerkev pa še pogrešajo tamošnji katoličani.

Vlak je čakal tu nad jedno uro, ker je v Kónjici obed za potnike. Podvival sem se pokrepčati, da bi mogel še nekoliko ogledati si

Mostar.

mesto. Čudil sem se starodavnemu, krasno obokanemu mostu nad penečo se reko, ki grozno razsaja valeč se ob strmih pečinah; gledal sem nasade rodovitnih vinogradov, ki rodé znano kónjiško kapljico; hvalil sem lepa nova poslopja.

Lepo mesto, koliko si izkusilo trpljenja, koliko videlo krvi od časov mogočnih svojih rojakov Hraničev in Vukčičev, pod oblastjo divjih Turkov, pa do današnjih dnij! Ti, veličastni most, kaj bi pač mogel pripovedovati o trumah, ki so se drville čez tvoj hrbet!

Pa idiva naprej med kršnim skalovjem hercegovskim, ki je rodilo toliko pogumnih junakov za „krst častni in slobodu zlatnu!“ Zanimiva

je pot. Pri Kónjici so se gore nekoliko razmaknile, a od todi dalje se bolj in bolj zožujejo ob reki, ki se tu obrne proti zahodu; ob izlivu reke Rame se zavije zopet južno mimo Jablanice do Mostara. V tem kotu, kjer se družita reki, stoji visoka Prenj-planina. Tu je bilo poglavitno zbirališče vstajnikom zoper Turke, a pozneje tudi zoper Avstrijo. Pa ga tudi ni lahko kraja, ki bi se dal tako dobro braniti, kakor te visoke pečine in globoki prepadi. Ob železnici vidiš jako mnogo razdrtih koč — žalostna znamenja, da je tu tekla kri in razsajal požar v letih 1876.—1878.

Rama-reka priteka od severozahoda. Rad bi bil stopil v njeno dolino, ko bi bila prilika;

saj je bilo njeno romantično zakotje nekdanj mogočna bosanska banjevina, ki je dala za nekaj časa ime celi Bosni. Pri izlivu imenovane vode v Neretvo je postaja Rama. Neretva se je zajedla globoko v skale; v prejšnjih časih si je izdolbla tudi v širjavo velike votline; ljudje jih rabijo sedaj za bivališča. Streha je že napravljena, stene so tudi trdne; samo še v sprednjo stran se napravi stena z vrati in okni, pa imaš 'kučo' boljšo, nego jih je mnogo po Bosni in Hercegovini. Bivajo pa v teh prirodnih hišah ne samo cigani, ampak tudi domačini z živino vred.

Od izliva Rame naprej gresta deželna in železna cesta večinoma vspored proti postaji Jablanici. Istinito zanimiva je ta črta. Železnica se vije na desnem bregu reke visoko nad vozno cesto po izdolbini, napravljeni v bok visocih pečin. Če si slab v glavi, zvrtil se ti, ako zreš v globino peneče se reke. Pri Jablanici, kjer je velika vojašnica, prestopi železnica reko, vijoč se skozi visoko pečevje, kateremu je močna človeška roka prevrtala drob. Dolina je vedno bolj slikovita. Neretva poteka med skalami sedaj sem, sedaj tje, zajeda se, izpodjeda, dela tol-mune, skače čez pečine, peni se, bobni. Cesta, železnica in voda imajo komaj prostora v tej ožini. Prvi dve se morata često globoko zajedati v gorsko osrčje, katerega vrhunci kakor orjaški stražniki na obeh straneh kipé visoko proti nebu, da jim skoro ne vidiš vrha. Železnica si je morala mnogokrat, jedenkrat pa celó cesta prevrtati prehod skozi gorsko skalovje. Kjer se zvija cesta na desni, tam je železnica na levi besneče reke. Tem divjim krasotam se pridružujejo še manjši in večji slapovi, v katerih padajo z gorskih višin v Neretvo na desni in levi manjši pritoki. Mnogo jih zapazi oko iz železničnega voza. Gotovo je malo železničnih prog, ki bi imele take prirodne krasote, kolikor jih ima ta.

Prispela sva do postaje Gabrovice na desnem bregu, 6 km dalje v Drežnico pri izlivu potoka Drežanke, ki lije iz divje dolbine v Neretvo; zdrčavša mimo Raške gore vidi, da se proti zadnji postaji „Vojno“ dolina zopet odpira. Polje je videti dokaj rodovitno, vinogradi, oljke, smokve in tobačni nasadi se nama smehljajo. Vidi se tudi neka džamija in zvonik krščanske cerkve.

Nasproti se nama blesté nove vojaške utrdbe nad Mostarom; še nekaj trenutkov in že drčiva mimo velikega severnega vojaškega šotorišča, kjer leto za letom rasto nove zgradbe v vojne namene. Tu zakliče sprevodnik: Mostar! Radostno pozdraviva ta glas; deset ur trajajoča vožnja naju je utrudila, dasi je bila sicer dosti zanimiva.

Potovalcu po ptujih krajih ni nobena reč prijetnejša, kakor da dobi prijaznega znanca, ki ga sprejme ter mu ljubeznivo razkaže znamenitosti dotičnega kraja. Tako srečo sem imel tudi jaz. Sporočil sem že iz Sarajeva gospodu naredniku P., svaku svojega prijatelja V., da dojdem v Mostar. Gospod me je čakal na kolo-dvoru ter me brž povédel v hótél „Narenta“ ob desnem bregu Neretve-reke. Prispela sva tjekaj po lesenem mostu, na katerega koncéh se je blestel nemški napis: „Schritt!“ Koliko ljudij pač umeva ta napis!

Oddal sem svoje reči, poskrbel nekoliko za telesne potrebe, katere je potolažilo izvrstno mostarsko vino in vkusna postrv iz mrzle Neretve. Za Mostar sem si bil odmenil le malo časa, zato ga nisem smel nikakor zapravljati. Brž po malem kosilcu sem radovoljno sprejel ponudbo postrežljivega gospoda narednika, da me spremi po mestu ter mi ob kratkem pokaže njegove znamenitosti.

Prehodila sva nekoliko ulic, da sem dobil splošen pregled in si ustvaril nekako sliko hercegovske stolnice.

Mostar leži ob Neretvi 59 m nad morsko gladino. Vshodno se dviga visoko nad njim plešasti Podvelež, zahodno pa Hum; v dolu med njima, pa tudi po bokih teh gorá se razprostira mesto obkroženo od različnih manjih in večjih gričev. Poglavitni del mesta je na levem bregu Neretve; manji, predmestje Zahum, pa na desnem. Vežeta ju dva mosta: prej omenjeni novi za vozove, in južni stari, ki je zaprt vozovom. Dasi se je tu zadnja leta jako mnogo gradilo, zlasti vojaških in drugih javnih poslopij, dasi so se napravile različne nove ceste in ulice, ima Mostar vendar-le še vedno precéj jutrovskega značaj. Turška nesnažnost po ožjih ulicah, ono vrvenje po „dučanih“, 42 džamij z visokimi munarami — to je lice, kakoršno je videti po drugih balkanskih mestih. Pri munarah mi je opomniti, da so mnogo lepše nego po Bosni; niti v Sarajevu nisem videl tako lepih. Preljubko imajo ti vitki stolpiči ob vrhu in v sredini izrezljane krone. Nedvomno izvira to iz bližnje Italije in od njenih spretnih zidarjev. Tudi kameniti spomeniki na mohamedanskih pokopališčih so dokaj znameniti.

Pripovedovali so mi, da so mohamedani tu bolj odločni, bolj goreči za svojo vero, da znajo potegovati se za svoje pravice; nikakor ne pusté, da bi se prekopavala njihova grobišča. Ravno s tem pa baje preprečijo marsikaj dobrega; n. pr. nemogoče bi bilo tu napraviti park na mohamedanskih pokopališčih, kar se je zgodilo v Sarajevu.

Popniva se proti Podveležu! Tu vidi, prekrasno pravoslavno cerkev z biskupskim dvor-

cem. Odprta je; lahko jo pogledava zunaj in znotraj. Zgraditi jo je dal baje ruski car Aleksander II., kakor v Sarajevu. Zidana je tudi v istem rusko-bizantinskem slogu. V njej počiva l. 1888. umrli srbski metropolit Leontij pod prelepim mramornatim spomenikom. Napis, ki oznanja njegovo slavo, ima vsaj desetkrat besedo „srbski“. Všeč mi je bila prijaznost srbskega cerkvenika, ki mi je pravil, da je njihova cerkev vedno odprta, — čisto drugače, kakor v Sarajevu. Vzrok temu je menda mostarski nadbiskup sam, ki je prav goreč mož. Bog daj tej cerkvi res mož plemenitih, ki bodo imeli voljo spoznati in pripoznati resnico!

Izpred te cerkve je kaj diven razgled po mestu, posebno še na levo stran v Zahum, kjer nas pozdravljajo različne katoliške in druge stavbe. Stopiva tje kaj, a hodiiva počasi, da se nekoliko ohladiva, zakaj vročina je v tako nizkem kotlu neznosna.

Treba nama iti čez južni stari most. Za Mostar je to gotovo znamenita stavba. Vspenja se z jednim samim 35 m širokim lokom čez strugo Neretve reke. Voda se drvi divje skakaje med mogočnimi skalami, katere kot orjaške podrtine deloma obrobajo bregova, deloma pa ležé sredi brzega toka. Nad vodo ima most 19 m višine; pravili so mi pa, da včasih reka naraste tako, da se obenj zadevajo večje reči, katere odnaša s seboj. Stotine let je služil ta most različnim potrebam mestnih prebivalcev, dandanes pa je zaprt vóznemu prometu — pa bi bilo tudi jako težavno vlačiti čez strmi njegov hrbet težke vozove —, služi le še pešcem za prehod kot starodaven spomenik žalostnega nekdanjega turškega gospostva. Zove se čisto „rimski“ most; a Rimljani ga pač niso zidali. Trdé, da so ga zgradili šele pod turško vlado okoli l. 1500. italijanski zidarji. Ob obeh straneh mosta štrlé stari turški stolpi, ki pa ne bodo dolgo čakali, da razpadejo.

Prekoračivša most sva v Zahumu. Ta mestni del je po večini katoliški, radi tega vidiš ravno tu lepe zgradbe, služeče katoliškim namenom.

Poglejva najprej župnijsko cerkev.

Nekako isti čas, ko je ruski car zidal razkolno cerkev, dal je sultan prostor za katoliško. Temelj so ji položili l. 1866. Neumorno se je trudil O. Bakula, za njim pa sedanji župnik fran. Nikola Šimunović, da napravi dostojno zgradbo. Posvečena je cerkev sv. Petru in Pavlu; ima tri ladije, dolga je 45.5 m in široka 20.5 m. Splošno ugaja ogledovalcu. — Župnišče je zgrajeno leta 1870. Dokler ni vlada napravila javne ljudske šole, učila so se katoliška deca v tem poslopju; radi tega je precéj veliko.

Dolgo so premišljevali, želeli, pisarili „franjevci“, kako bi si napravili v Mostaru samostan,

da bi se v njem izobraževali mladi kleriki za Hercegovino; imeli so namreč doslej samo dva samostana v celi deželi. Tako delo v Hercegovini ni mala reč, saj vemo, da so hercegovski katoličani večinoma ubogi. Odločnost in vstrajnost je premagala slednjič vse težkoče; sedaj imava pred seboj velikansko zgradbo précej zraven cerkve — novi samostan, katerega je sezidal l. 1891. prej imenovani župnik „franjevac“ Nikola. Gotovo je malo frančiškanskih samostanov po svetu, ki bi bili zidani tako vkusno, porabno in v toliki veličini.

Ne daleč od tod je zgradba usmiljenih sester. Leta 1872. so prišle semkaj skozi Dalmacijo. Težak je bil posel, a s pogumom in zaupanjem v božjo pomoč so kmalu dosegle toliko, da je njihova šola zaslovela daleč na okrog. Celó iz Metkovića pošiljajo imovite družine svoje hčere v mostarsko šolo. Koliko dobrega so storile v dvajsetih letih hčere krščanske ljubezni!

Obrniva se zopet v doljnje mesto. Prekrasni vrt okrožne oblasti je pred nama; kaže nama, kaj se dá doseči z umom in vstrajnostjo v teh južnih krajih, katere je Bog po nižavah tako blagoslovil. Onostran Neretve pa je nama že znani hôtél „Narenta“ — veliko novo poslopje na bregu brze reke s prelepim vrtom; smel bi pač stati v vsakem mestu. Razven njega so še druge nove stavbe, ki so precéj odičile lice nekdanji prestolnici hercegovski n. pr. hôtél Orient, javna ljudska šola, gimnazij. Kreniva vnovič proti zahodu! Ne daleč od mesta je „Vukodol“, kjer je biskupski dvorec; zgradil ga je prejšnji biskup Barišić sredi vinskih gor. Istinito lepo stališče; od tod pregledaš Mostar, ki se belika pred nama, zlasti oni del, ki se vzdiga proti Podveležu. Omenil sem vinskih gor. Te vam dajejo vina, drugačna kakor naši dragi dolenski griči. Močno je in sladko, bodisi belo ali črno. O tem so mi zlasti pričali nekateri kranjski „Janezi“ zidarji, ki so v Zahumu pri kupci mostarčana prepevali domače gorenjske pesmi, le predobro kažo, da jim je vinska moč zlezla že v glavo. Bolji užitek sem imel v hladni senci na vrtu neke turške kavarne, v katero me je povédel zvečer moj ljubeznivi spremljevalec. Prav hvaležen sem mu bil za to. Čul sem namreč prvič pristno jugoslovansko narodno petje. Štirje Ercegovci so neprenehoma mučili svoja godala, še bolj pa svoja grla, prepevajoč različne narodne pesmi. Gospod narednik, ki je že čisto čul ono popevanje, naveličal se je kmalu ter me silil, da zapustiva vrt, a meni ni dalo oditi; prišel je dečko vsaj trikrat s čepico po „bakšiš“, predno sem se ločil. Pričujoči so bili večinoma Turki, a videl si tudi dosti civilne gospóde.

Kakor Sarajevo tako je tudi Mostar močno utrjen. Po vseh višinah štrlé iz malih trdnjavic

žrela bronastih topov. Bog daj, da ne bi kmalu dajala groznih znamenj za krvavo plesanje z neprijateljem.

Poslovil sem se zvečer od postrežnega gosпода narednika; njegovo res odkritosrčno ljubeznivost sem pozneje občudoval tudi v domovini. Pozno že sem legel k počitku, da vstanem zjutraj zgodaj ter se popeljem z vlakom proti Metkoviću. Spati nisem mogel, ker je bila vročina neznosna. Rad bi bil odprl okna, a bal sem se ljutih komarjev. Imel pa sem tako priliko več misliti in res sem sanjaril, kako lepo prihodnost ima še Mostar pod avstrijskim žezlom. Dobil je krasne nove ulice, po lepih cestah zvezo z Ljubuškim in Nevesinjem, po železnici pa z morjem in čez Ivan-planine s Sarajevom in dalje z mogočno našo državo.

Polja sicer nima veliko njegova okolica, a to je tem bujnejše, tem rodovitnejše. Bog daj, da se le domače roke poprimejo dela, njihovi pridelki se bodo vrlo pečavali po širnem svetu!

O polu šesti uri zjutraj me je potegnil vlak s kolodvora mostarskega. Vozé se mimo mesta sem videl, kako zna Mostarčan izrabljati vodo. Napeljana je po rovih v vrtove, a razven tega so jo sluge jako pridno polivali med cvetje. Rast je todi bujna, dejal bi razkošna. Smokve, oljke, prekrasno veliko grozdje je bilo v toliki množini, da so je rastline nosile težko. Zlasti pa je južno od Mostara po jako rodovitnem Radopolju velike množine dobrega „duhana“ hercegovskega. Prav prijeten pogled daje v onjajoče njegovo cvetje. Hlapon hiti od začetka po ozki dolini na desnem bregu med Neretvo in visokim Humom; kmalu pa se dolina razprostre v široko polje, ki pa je tem manj rodovitno, čim bolj se oddaljujemo od Mostarja; vendar mislim, da je temu vzrok bolj zanemarjanje nego tla. Po kratki vožnji smo pri Blagaju. Dandanes je to mal, a zgodovinsko imeniten kraj, nad katerim se vzdiga romantična razvalina Štepan-grad. Nekdaj je bila tu stolica humskih hercegov. Zadnji je bil nesrečni Štepan Kosača. Podrtina je pač žalosten spomin domače verske in politične nesloge; tužno zre sedaj na borne koče, ki se dandanes zovejo Blagaj. Celó narodne pripovedke razlagajo, kako je prišla nesloga v same družinske sloje takrat, ko je bilo sloge najbolj potreba. Da bi bila bodočnost veselejša! Čul sem tudi, da so iz Blagaja prišli naši grofi Blagaji, da so se baje

kot vrli katoličani pri turškem navalu umaknili na Kranjsko. Je-li temu res tako ali ne, ne morem določiti.

Blizu je romantični izvor reke Bune. Mnogo so mi pravili o njej; moj znanec me je silil, naj ostanem še jeden dan v Mostaru, da ga porabim za izlet do Blagaja in Bune, češ, kdor je bil v Mostaru, pa ni videl Bune, podoben je potniku, ki je bil v Egiptu, pa ni videl piramid.

Vendar nisem ga mogel slušati, in ker sam nisem imel prilike videti te znamenitosti, zapišem le, kar sem zvedel od svojega prijatelja.

Mogočen šum ti naznanja njen izvir. Mimo mlinov in bujnih vrtov se pride do mogočne odprtine v dnu visoke pečine, iz katere bruha voda s tako množino, da je précej do 20 m široka in 2 m globoka. Nad njo kipi visoko proti nebu skalnata gora z mogočnimi razvalinami. Bistra, mrzla reka, pripravno bivališče vkusnim postrvam, veseli se le malo časa belega dné; po polurnem toku jo vsprejme v svoje naročje močnejša Neretva, prav nasproti postaji istega imena. Tu namreč se reka razširi nad 200 m ter se v neštevilnih curkih čez skalnati rob meče v Neretvo, katera jo s svojim imenom dalje drvi v Jadransko morje.

Pri zadnji postaji se gore zopet približajo Neretvi. Po ozki, a prav prijetni in rodovitni dolini hitiva mimo različnih postaj, med katerimi omenjam samo Dretelj, postajalnico za nasproti ležeče mesto Počitelj, ki se visoko vzdiga na desnem bregu. Veliki, mogočni grad krasí dražestno ležeče mestece, ki je bilo do l. 1850. znano gnezdo drznim roparjem, kateri so imeli v strahu okolico daleč na okrog.

Tobačnih nasadov je po vsej dolini prav mnogo; videti je, da jo skrbno obdelujejo; Hercegovci poznajo svojo drago rastlino. Sicer je vlada vzela tobak v svojo upravo, a plačuje pridelovalcem dobro in jim popušča tudi nekoliko te rastline v lastno porabo. S to premembo gotovo niso domačini ničesar izgubili.

Drknila sva mimo postaje Gabela, nad katero se na desno vzdiga 68 m visoka Stara Gabela zgrajena nekda od Benečanov. Sedaj šineva še skozi predor — in stopila sva na dalmatinska tla.

(Dalje.)

moi Simeon! Kir ti skusi arznijo | gnade bo-
shie si se supet pomladil, inu koker en nou
shegnan mafhnik ratal, kir uidim | ayffer, an-
doht inu uesfelie ufsih tuoiyh prizhnih Duhounih
inu Deshelskih [andohtliuih ukubsbranih] | ka-
teri mozhnu shellé, de bi stuoimi shegnanimi
rokami prauiga shiuiga Boga | goriusedigniti sko-
rai uidili, kateri tuoie profhnie inu g. Bogu
perietne molitue, | katero sa nie bofh dones
sturul, inu tuoiga s. shegna, kateriga ijm bofh
ven delil | kumai dozhakaio, poidi tedai srezhnu,
inu uesfelu perstopi k altariu, ter offrai | tu
pravu jagne boshie ozhetu Nebeskimu, ali sa
koga?

Ah preneureden inu preporeden sem jest
tebe vuzhiti, kai imafh sturiti? preslab | inu
preneumen sem jest tebe vishat, sa koga imafh
dones tuoio drugo s. nouo mafho | g. Bogu
gori offrat, ampak supet k enimu nouimu trofhtu
inu uesfelu ufsim [lubim ukubsbranim] | samu
se podstopim tebe senim puhstobom ali zharko
opumnit, en sam puhstob [ecordationis] utuoio
donafhno drugo s. nouo mafho tebi perporo-
zhim.

1°. Recordare cronog[raficè]: reCorDare pa-
rentVM In saCro. spumni ter nikar nepo- | sabi
na tuoie lube ranze starih, kateri tebe gori so
sredilli, inu htimu s. mafhtui | tebe nauishali,
ter letu si dolshan ex virtute pietatis filialis is
zhednostti te di | tezhne brumnostti. 2°. re-
cordare cronog[raficè]: reCorDare ChrIstorVM. na
s. ozheta | papefha, na skoffa Lublanskiga, ka-
teri tebe ie shegnal, inu sam utuoie s. mafhe |
se perporozhil, na vus spol duhouski. inu dokler
tukai duhouni stan tebi perporo- | zhuiem 3°. re-
cordare cronog[raficè]: reCorDare Magnae Ab-
batlae sltIICensls et Abbae | AntonII. vel re-
CorDerIs MonasterII sltIICensls. od katere du-
houne hifhe ufse | potrebe sa tuoi duhouni stan
spodobne si bil sashihran. de lobkeifhi | uftan
tiga mafhtua si stopil. Jnu letu ex virtute bene-
ficentiae. 4°. recordare cronog[raficè]: reCorDare
Decenter prosaplae De AVersperg. te visoku-
rojene gnadliue | Fyrftaue Auerfperg[s]ke hifhe,

od Katere she tulikain leit nie farro, uelike
fufsebne | gnade, inu ufsakdaine dobrute ushi-
uafh. Ja tudi 5°. recordare cronog[raficè]: re-
CorDerIs | benefaCtorVM, dobrutnike, periatile,
snanze, katerim pokakufhni kuli dobruti si sa-
uiesan | inu dolshan sa nie molliti ter letu ex
virtute gratitudinis

6°. recordare cronog[raficè]. reCorDare Pa-
roChlanorVM. vel reCorDerIs In Paro- | Chlanos
tlbl DeDItos, na ufse, tuoie poshtenne farre,
tuoie tebi poduershene Dufhe, | de bi taifte po
tuoiym nauuku, inu uishainu se sadershalle, inu
Nebelsa si saslushille, | ter letu ex virtute ju-
stitiae. 7°. recordare cronog[raficè] reCorDerIs
Miseriae ChrIstl- | anltais na ufse tuoie do-
nafhne rumarie, na ufsa krainska deshella, ja
na ufse re- | shallenu ubogu kerfhanftuu, de bi
skusi tuoio profhnio ufsi upraui k[erfhanski]
C[atolhki] uerri | ostajozh shiuelli, inu umerli,
ter letu ex virtute charitatis. Vltimò recordare |
cronog[raficè] reCorDare LVgentes obLItos Ma-
nes katere na tuoio drugo s. nouo mafho |
se uesfelè, inu na tuoio profhnio kumai do-
zhakaio, de bi taifte po tuoiy s. mafhi | suiz vne-
belsa fhle, sa tebe inu sa nas g. Boga profsille.
Letu ex virtute misericordiae.

Sdai uener sklenem moie slabu gouorieine,
ter tebi ô lubesniui shegnan mafhnik | inu moi
isuoleni g. ozha s' ufsimi moimi [lubimi ukub-
sbranimi] vofhim, upopolnoma fdraui, u spo- |
dobnim uesfelu od 74 do stu leit shiueti, koker
nekda Palemon discipulus | en aid suoimu pre-
ceptoriu N. Calao dolgu shiueti ie vofhil stimi
skorai formal | besedami: Vrbanus jupiter hisce
donis ad saecula virum trahat. Katere | besede
temu kar iest tebi sem vofhil, lepu flushio, kir
leta anagrama uen pride: Balthasar Wurerus
hodiè secundo primitians viuat, ter prauim |
Disticho cronostico:

HacC ego qVæ DICo tIbl prono eXpeCtore
DICo

pLena sVperVIVas saeCVLa VIVe VaLe.

Amen.

Črtice z avstrijskega juga.

(Piše dr. Jos. Marinko.)

(Dalje.)

V Dalmaciji, v stari Avstriji sva. Četudi sva
dospela v drugo deželo, ne vidiva mnogo raz-
like v krajih. Tabačnih nasadov ni več, a vse
drugo je podobno dolini, po kateri sva ravnokar
drčala. Voziva se le malo časa še, pa sva v Met-

koviću. Kraj je dobro znan iz turških časov,
zakaj jedino skozi to mesto so smeli Turčini
od morske strani v svojo Hercegovino. Še bolj
pa je Metković znan iz l. 1878. Od todi namreč
je deloval modri Jovanović tako spretno, da je
obvaroval deželo krvi, katera bi bila sicer go-
tovo tekla na vstajniški, kakor tudi na naši

strani. Turke je kar presenečil z nenadnim prihodom čez visoke gorske vrhove pred Mostar, kakor smo že čuli; vdali so se brez strela. Znan je pa Metković tudi le predobro nekaterim starejšim in mlajšim vojakov, ker je ravno v njem dobil marsikdo nesrečno mrzlico. Pravili so mi sicer, da je kraj sedaj bolj zdrav, ali vendar še vedno nevaren; pa tudi ni čudo — le glej, kako ti zastaja tu po morju zadrževana Neretva v globoki strugi! Ako prideš v Metković, pazi nase: ne pij vode, niti je ne mešaj z vinom; pij „suho“ vino — vsaj dobiš izvrstne dalmatinske in hercegove črnine na izber; — ne jej rib in po solnčnem zahodu ostajaj doma — pa se ti ni bati metkoviške mrzlice! Zvečer ostajati doma — bilo bi pač tudi pri nas za marsikoga prav dobro zdravilo, da ne bi dobil, ne rečem mrzlice, pač pa — težke glave.

Neretva, zlasti odslej italijanska „Narenta“, je tu jako globoka, da je plovna za največje ladije; zaradi tega dohajajo brodovi z morja naravnost v Metković. Država je storila mnogo, da utrdi reki bregova in tako zavaruje ladije ob času velikih viharjev. Daleč v morje segajo varovalne zgradbe, ki so stale do 9 milijonov goldinarjev. Neki Dalmatinec mi je sicer nevoljno zatrjeval, da je slavna vlada storila za Dalmacijo jedino le to, in sicer še to brez potrebe in prave koristi. Bodi-si že kakor koli: ljudje z vladnimi naredbami sploh niso radi zadovoljni, istina je vendar, da so utrdbe jako dobre.

Nisem imel prilike ogledovati si mesta, ker je ladija odplula proti Adriji brž po prihodu železničnega vlaka; videlo se mi je čedno, ležeče na brežiču vzvišenem nad Neretvo. Posebno mično kipi proti nebu visoki zvonik katoliške cerkve.

Vožnja po Neretvi traja dolgo: potrebovali smo do morja dve uri. Prva postaja je Fort-Opus, trdnjavnica z nekaterimi drugimi zgradbami, vzvišenimi na skalnih tleh, ki se dvigajo precj nad rečno površje. Iz časov pred zasedanjem je ta trdnjavnica znana; čuvala se je nad Turki, ki so mimo nje prehajali v Hercegovino. Gradi se sedaj na tem skalnatem otoku nova katoliška cerkev. Pravil mi je Slovenec, vrhniški kamnosek, da se stavi v njej krasan oltar iz kararskega mramorja.

Slednjič sva na morju. A tukaj skoro ne veš, da se voziš po slani gladini globoke vode. Na levi imaš dolgi polotok Stou, italijanski Sabbioncello. Polotok se ne vzdiga visoko nad morskó površino, čezenj vidiš gore otokov Mljeta (Meleda) in Korčule (Curzola). Komaj sva mimo polotoka, že nas pozdravlja z visokimi gorami podolgovati otok Hvar (Lesina). Pa tudi dalje se voziva le mimo otokov, ki zapirajo pogled na široko morje.

Vreme smo imeli prekrasno, mirno; zdelo se mi je, kakor bi se vozil po kakem solnograškem ali švicarskem jezeru, zakaj na desni ti je kršna Dalmacija, ki se odsvita z v nebo štrlečimi pečinami, na levi pa so visoke gore različnih otokov.

Dalmacija je gola v višini, a v nižavi — pač le med skalami — redi neštivilno oljk in plemenitih trsov, ki rodé daleč znano močno dalmatinsko vino. Vina pridelajo mnogo, tako tudi olja in južnih sadežev; toda vseh domačinov vendar ne more prerediti zemlja, zaradi česar odhajajo večinoma po svetu iskat si ljubega kruha. Zlasti so Dalmatinci znani kot izvrstni mornarji; ne morejo biti brez čolna in vesla; njih pravo življenje je na morju.

Lepo je tukaj; nekaj posebnega je na teh vrhovih, ožganih od solnčne vročine; toda domače se mi ni zdelo. Lepše je pri nas na pisanih lokah, v hladnih gozdih, na rodovitnih njivah, na zelenih goricah. — Nekako tožiti se mi je jelo po domu, dasi sem imel prav različno ljubeznivo družbo. Tu ti sedi slovenski Vrhnčan, kamnoseški podobar, tam usmiljena sestra iz Makarske, rojena slovenska Ribničanka; poleg je Dalmatinec, ki je stavbeni mojster v Spljetu; a zopet se lahko kratkočasiš z družbo hercegovsko: mohamedani so — oče, sin in stričnik. Da so bogati, to se jim vidi očitno; dom jim je Ljubušić blizu Mostara. Skrbni oče spremlja 15 letnega sina v Spljet, ker je čul, da je tam izvrstni zdravnik. Sin že nekaj tednov pokašlja, treba mu je zvedene zdravniške pomoči. Stričnik, kakih 20 let star mož, je izobražen, celó nemški jezik si je prisvojil v šerijatskem zavodu sarajevskem. Mohamedani so, ali vendar trdijo, da niso Turki, marveč „narodom“ Slovani, kar se jako redko pripeti med mohamedanskimi Bošnjaki in Hercegovci. Za svojo vero je ta trojica jako vneta, četudi trdi stari mož, da so bili njegovi pradedi kristijani. No, stričnik dostavlja, da niso bili katoličani, ampak Bogomili. To utegne biti resnično, zakaj pravih katoličanov pomohamedanilo se je malo, nasproti pa je zgodovinsko istina, da so ravno Bogomili podpirali Turke in jako radi sprejeli njihovo vero. Sicer so pa ti trije Hercegovci prav ljubi društveniki. Prepričan smem biti, da bo po mlajših dveh tekla še krstna voda iz roke katoliškega mašnika. Oče bo pač umrl v svoji veri — ima jo za pravo: glej, kako pobožno ti moli klečé, deloma sedé na svojem čilimu. Dostavljam samo še, da se mlajša dva nosita „civilno“ ali „evropski“, trdeč, da hočejo obleko sprejeti vsi mladi Bošnjaki, le mesto „fesa“ ne bodo nikdar deli na glavo našega klobuka.

Govoril sem samo slovenski, umeli so me vsi. Nekateri so celó trdili, da sem Hrvat, a

da imam posebno narečje. Slovenec, jug je tvoj; časti svoj krasni jezik!

Vožnja proti Spljetu je trajala jako dolgo, ker je parnik oddajal pošto na različnih krajih. Vozé se med otokom Hvarom in dalmatinskim nabrežjem smo se ustavili pred mestom Makarsko. Žal, da nisem mogel v mesto; stopil sem pač na suho, ali brž je parobrod zapiskal in trebalo je stopiti na krov. Od Makarske smo pluli proti otoku Braču k sv. Martinu, od njega v Želzo na Hvaru, pa zopet proti Braču in dalje med njim in otokom Solto po ozki morski ožini proti Spljetu. Koncem otoka Hvara se nam je v veliki daljavi nekoliko pokazal otok Vis (Lissa), kjer so Italijani l. 1866. videli in občutili, kaj premore pod modrim vodstvom avstrijsko brodovje.

V Spljet sem došel 11. vel. srpana ter si brž poiskal nasvetovani mi hôtel Trocoli.

Spljet — Dalmatinci izgovarjajo navadno Split — ima kaj ljubko lego na polotoku med spljetskim in kastelskim zalivom. Obkrožuje ga v vshodu visoka gora Mosor, severno pa Korzjak. Zahodno koncem polotoka se vzdiga višina Marijan (178 m), vshodno pa trdnjava Grippi. Jugovshodno sega 665 m daleč v morje novi „molo“, ki je dal Spljetu veliko in jako dobro zavarovano luko.

Dosti bi se dalo govoriti o znamenitem mestu, ali ker utegne to mesto natančneje opisati kdo drug, povem le znameniteje reči.

Italijansko ime „Spalato“ navadno „Spalatro“ je dobilo mesto brez dvoma od Dioklecijanove „palače (palatium)“, v katere velikih prostorih je večinoma vzdano staro mesto. Palača je bila štirikot s stranmi proti jugu, severu, zahodu in vshodu. Sredi vsake so bila utrjena vrata, na vogalih pa močni stolpi. Na južni strani se še sedaj poznajo dobro dorski slopi in različne polkrožne izdolbine.

V sredini mogočne palače je bil cesarjev mavzolej — sedanja spljetska stolna cerkev, kakor priča napis v cerkvi. Zaradi starosti je bila ta cerkev že jako slaba; pokazale so se take razpoke, da ni bilo več varno vanjo hoditi. Pet let je bila zaprta. Presvetli cesar sam je dal znatno vsoto, da se je starodavna starina zopet toliko popravila, da je bilo možno posvetiti jo v službo božjo. Zgodilo se je to vpricho cesarjeviča in prevzvišene mu soproge Štefanije. Veliki oltar je posvečen Materi Božji, stranski sv. Dojmu, učencu sv. apostola Petra, kateri učenec je bil prvi škof v Spljetu. Počiva pa svetnik v cerkvi v dragoceni mramorni krsti.

Pred stolnico se je prizidalo mogočno stebrišče, na katerem je od l. 1416. zvonik. Ako nisi pretruden, splezaj na visoko zidanje in ve-

selil se boš prekrasnega razgleda po morju in bližnjih otokih.

Nasproti mavzoleju proti zahodu je bil Dijoklecijanov domači tempel, pozneje so napravili iz njega baptisterij. Ohranjen je še prav dobro. Njegov obok ima tako lepe „kasete“, da se brez dvoma malokje nahajajo tako dobro ohranjene iz starih časov.

Gimnazijski ravnatelj, duhovnik gosp. Bulić, ki je ob enem ravnatelj muzeja in član stavbenega odbora za popravo stolne cerkve, razkazoval mi je z največjo ljubeznivostjo vse znamenitosti, posebno pa še muzej, ki je doslej v treh poslopih. Pričakuje lastne muzejske stavbe, ki je tu jako potrebna; zakaj mislim, da ni mnogo muzejev na svetu, ki bi imeli večje zbirke starin, kakor jih ima spljetski. V bližnjem Solinu — Saloni — se je našlo veliko znamenitih napisov, kipov, sarkofagov in drugih stvari. Nekateri napisi so jako važni, ker se iz njih razvidi, da so se tekom časa v Tacita vrinile nekatere pomote pri lasnih imenih n. pr. čitati se mora Pontilius ne Pontius, . . .

Opomnim ob tej priliki, da je tudi v baptisteriju zgodovinsko znamenit sarkofag. Ko so prihruli Tatari, bežal je ogersko-hrvaški kralj Bela IV. v Kliš blizu Solina, kjer sta mu umrli obedve hčeri. L. 1242. se je vračala žena njegova in mati umrlima hčerama v domovino ter je dala napraviti malo kamenito rakev, da je shranila v njej ostanke dragih hčerá. Počivala je ta rakev stoletja v stolni cerkvi, sedaj pa, ko se prenavlja, je v tej kapelici, dokler je zopet ne postavijo na prejšnji prostor.

Ko so zidali nove stavbe v staro zidovje Dijoklecijanove palače, zasuli so stare globoke votline ali pa gradili kar nadnje. Prav zaradi tega je staro spljetsko mesto jako nezdravo. Kužne bolezni so se pokazale vselej najprej in najgrozovitiše v tem gnezdju mijazmov. Občinski, sedaj slovanski, zastop se je zadnji čas pridno poprijel kanalizacije. V novem mestu to ne dela nikakih težav, ali v starem bo prizadevalo mnogo sitnostij. Napeljali so v poslednjih letih tudi vodovod, po katerem pritaka prebivalcem izvrstna voda iz Solina. Porabili so za to večinoma nekdanji Dijoklecijanov vodovod. Ob tej priliki so postavili na morskem bregu pred hôtelom „della ville“ prekrasen mramornat vodnjak, ki bruha na vse strani hladno in zdravo tekočino solinsko.

Gosp. ravnatelj Bulić mi je za 2. dan velikega srpana popoldne preskrbel voz, da se popeljem v znameniti Solin; pa nastalo je tako grdo vreme, da nisem mogel nikamor. Silno je grmelo in treskalo; po ulicah so se drvili potoki vodá proti morju, ki je besnelo, da je bilo groza gledati in slušati. Jako sem bil vesel, da sem bil

zapustil Mostar in Metković že prejšnji dan; ko bi bil danes na morju, bil bi se čudno zibal.

Dolgočasno mi je bilo; nisem ga imel človeka, s katerim bi prijazno občeval. V neki brivnici sem presedel vihar, nisem mogel od brijača, dasi sem bil davno obrit. Odločeni čas

mi je potekal, domov se mi je mudilo, ali Solina še nisem videl, katerega zaradi znamenitostij nikakor nisem hotel pustiti. Sklenil sem, da rajši prikrajšam čas v Ljubniku, nego da bi zamanj tako znamenitost.

(Konec.)

Književnost.

Slovenska književnost.

Spomenica o petindvajsetletnici akademičnega društva „Slovenija“ na Dunaji. Stavil Jos. Janko Vencajž. V Ljubljani, 1894. Izdalo in založilo akad. društvo „Slovenija“ na Dunaji. Natisnila „Narodna Tiskarna“. 8°. Str. 162. Cena 1 gld. — Knjigo posvečuje „Slovenija“ „svojim častnim članom, podpornikom in starešinom“. S društvenim geslom: „Vse za svobodo in narodnost“ razkazuje gospod sestavljalec najprej zgodovino dunajske velike šole ozirajoč se zlasti na Slovence (1365—1830), potem slovensko dijaštvo na Dunaju od l. 1830. do l. 1869., naposled podaje kot glavni in največji oddelek svojega dela „Zgodopis akad. društva „Slovenija“ na Dunaji 1869—1894. l.“ Iz zapisnikov društvenih je označeno društveno delovanje leto za letom, ob koncu še posebej „Književno delovanje v okrožji „Slovenije“ od 1869.—1894. l.“ Pazno smo pregledovali list za listom; kolikor moremo iz čitanja soditi, sestavljeno je delo objektivno. Ker ni naša naloga, da bi ocenjali društvo samo in njegove težnje, in ker so jezikovne stvari v takem delu le malenkostne, zato je poročilo naše o tej spomenici lahko prav kratko: našo „Spomenico“ mora poznati oni, kdor želi umevati duha sedanjih in bivših Slovenijanov. Zato smo neudje hvaležni društvu za to knjigo.

Slovanske knjižnice imamo pred seboj pet novih snopičev (à 12 kr.). Zv. 24.: Čarovnica. Novela. Srbski spisal Velja M. Miljković; poslovenil Ivan Sivec. Tri smrti. Pripovedka grofa L. N. Tolstega; iz ruščine poslovenil Podravski. (Str. 64.) Prva povest je živahna, a pregrozna, druga pripovedka je bolj značilna slika nega povest. Tolstega duh se jasno razodeva v njej. Sn. 25.: Narodne pripovedke v loških planinah. „Iz naroda za narod“ zbral in napisal A. G.—I. (Str. 61.) Četudi so te povesti vsaj deloma znane tudi dru-

godu po Slovenskem, vendar je prav, da jih je objavil gospod nabiralec. Zbirka nam je prav všeč in le želimo, da bi se nadaljevala. Vseh pripovedek je tukaj deset. — Snopič 26.: Lotarijka. Hrvaški spisal Večeslav Novak. Izgubljeni sin. Iz srbskega Putnika l. 1861. Mrtvaška srajca. Iz srbsčine po F. Oberkneževiču v „Putniku“ l. 1862. Vse tri poslovenil Simon Gregorčič ml. (Str. 64.) Vse tri povesti so jako dobro izbrane. Pozna se v tem snopiču, kakor tudi v naslednjem (27.): Preskušnja in rešitev ali doma najbolje, (str. 75.), da ju je priredila spretna roka in navdihnilo vneto duhovnikovo srce. Tako naprej! — Sn. 28. je posvečen „Petdesetletnici rojstvenega dne slavnega pesnika Simona Gregorčiča. 1844.—15. okt.—1894. z dodano zbirko njegovih pesmij.“ (Str. 110. Cena 15 kr.) Tu so zbrani glasovi, ki so se ozvali ob pesnikovi petdesetletnici, med njimi tudi lepa Funtkova pesem, zložena za to priliko. Dodane so najboljše Gregorčičeve pesmi. Prav primerna proslava pesnikova!

Glasnik se imenuje nov kršćanski delavski list, katerega prva številka je izšla dne 8. t. m. Izhajal bo vsak drugi in četrti četrtek v mesecu na celi poli in stal 80 kr. na leto. Prva številka je prav mična.

Berta Leščinska, operna pevka.

Naše slike.

Na pregazu. Mična slika iz prirode. Claas Pietersz Berghem (ali Berchem) je bil nizozemski slikar, roj. l. 1620. in umrl l. 1683. v Amsterdamu. Slikal je z živimi barvami prizore iz prirode. — Svetovno znani Titov slavolok v Rimu je postavljen v spomin rimske zmage nad Judi l. 70. po Kr. — Dve naslednji sliki nam kažeta umetnost v katakombah. Mati Božja (str. 697.) je po De Rossiju iz 2. stoletja, Kristusova glava (stran 696.) pa iz 4. stol. — Naposled podajemo še prijateljem našega gledališča sliko gospdč. Berte Leščinske. Znana je tudi iz koncertov „Glasbene Matice“.

Ob luni bereš? Ne. Poglej!
Svetloba ni nocoj prirodna.
Kako se hrib pred mestom sveti
Od tal do néba modrih mej!
Kaj to pomenja, tajna, noč usodna?
Kdo čudno luč nocoj nad hribom neti?

Stoji ob oknu Rabi nem,
Posluh mu sladka pesem čara:
„Bogú v višavah čast in dika,
Na zemlji blagi mir ljudem!“
Jasni se čelo mu — to ni prevara.
Cvetica klije, vstaja luč velika . . .

Anton Medved.

Črtice z avstrijskega juga.

(Piše dr. Jos. Marinko.)

(Konec.)

Predno je došel večer, našel sem dva Slovenca, brata B. Jeden je kapelan na Kranjskem, drugi stotnik v Dalmaciji. Na ptujem je domačin desetkrat dražji nego doma; mila mi je bila ta družba zlasti ta dan, ker se ni dalo nikamor izpod strehe. Večer je prišel nekako hitro med domačimi pogovori, z večerom pa koncert.

Koncertujočim se je jako ploskalo; tudi nam je bila predstava jako po volji; vendar smo z g. Buličem vred kmalu odšli zadovoljni s tem, kar smo čuli, češ, dobro bo pač tudi vse drugo. Hoteli smo se spočiti, da se pripravimo za drugi dan. Ali jaz sem se jako varal. Spal sem v istem hôtelu, kjer je bil koncert, a kaj pravim, spal, ne: slišal sem ure in ure, kakšna je v moji bližini godba, petje, ploskanje in ples.

Krasno jutro je prisvetilo po deževni noči. Ob 8. uri sem bil z bratom B. že na vozu, da se popeljemo v Solin — nekdanjo Salono, gledat tamošnje izkopine. Gospod Bulič je bil tako prijazen, da je poslal z nami svojega stričnika, gimnazijca, ki jako dobro pozna solinske starine. Brez njega bi bili pač taval nekako v temi. Ni mi naloga, naj popisujem natanko izkopane predmete. Rečem le, da so nas močno iznenadile tolkere in tako dobro ohranjene starine iz prvih stoletij krščanstva. Nekako posebno me je zanimala arena, to je: tekališče ali bojevališče, kjer so se borili gladijatorji med seboj ali z divjimi zvermi. Nepopisno mi je bilo pri srcu, ko sem gledal ta močna bivališča — kamenite brloge divjih zverij, katerim so se odpirala železna vrata, da planejo in trgajo borilce, pa tudi nedolžne kristijane.

Nekoliko više nad tem gledališčem proti severu se je po neumornem prizadevanju gospoda Buliča ravno odgrinjala solinska nekdanja bazilika. Posrečilo se je popolnoma odkriti ne le tla, ampak tudi stene in sropove do neke višine. Stara cerkev je imela jedno večjo in dve manjši ladiji. Ločiš lahko še presbiterij,

ali prostor za duhovnike, potem prostor za katehumene (narteks), prizidano zakristijo in celó mrtvašnico. Pod cerkvijo in okolo nje je mnogo mogočnih kamenitih krst z deloma zanimivimi napisi. Kameniti debeli pokrovi so krstam sploh ulomljeni. Tega razdejanja so krivi najbrže Goti; saj je znano, da je kralj Teodorik Vélíki postavno dovolil plenjenje grobov. Drugi pa mislijo, da so grobove razrušili leta 598. Avari in Sloveni, ali pa Sloveni sami l. 600. Istega leta namreč omenja papež Gregorij Vel. Slované v listu do Maksima, škofa solinskega, pišoč: „Et quidem de Sclavorum gente, que vobis valde imminet, affligor vehementer et conturbor. Affligor in his, quae iam in vobis patior; conturbor, quia per Istriae aditum iam Italiam intrare coeperunt.“ (Kukuljević I. Cod. dipl. I. 31.)¹⁾

Da niso rušili grobov zaman, priča istina, da so našli v nekaterih nepolomljenih rakvah lepe zlate dragocenosti.

Naj omenim še znamenit napis na nekem kamenitem grobu: Kdor položi na to grobišče drugo rakev, naj plača odškodnino cerkvi.

Učenjak bi imel tu preiskavati in preiščljevati dneve in dneve, nam mora zadostovati jedna ura.

Oditi je treba v Trogir (ital. Traù). Dobil sem voz, da me postavi v živahno trgovsko mesto. Vzrok, da sem se odločil, bil je največ g. Bulič, kateremu sem moral obljubiti, da pojdem pogledat trogirsko stolno cerkev. Ni mi bilo žal.

Vožnja ob zalivu skozi tako zvane „sette castelli“ je prav zanimiva, da, krasna. Tukaj je baje najrodovitejši kraj cele Dalmacije; tu raste najboljše dalmatinsko vino. Trta, smokev, oljka, mandeljevo drevo in druga drevesa na dobro in lepo razdeljenih tleh te pozdravljajo z bogatim svojim plodom.

¹⁾ T. j.: „In sicer me jako boli in vznemirja strah zaradi naroda Slovanov, ki vam hudo preti. Boli me to, kar že za vas trpim; vznemirja me pa, da so skozi Istrijo začeli stopati že v Italijo.“

Trogir je mesto z nekako 5000 prebivalci na otoku v trogirskem prekopu, ima kaj živahno trgovino in prav dobro ohranjen srednjeveški značaj. Ulični napisi so slovanski kakor v Spljetu, odkar je pri mestnih volitvah zmagala slovanska stranka.

Posebno znamenita je trogirska nekdanja stolna, sedaj kolegijatska cerkev — bazilika s krasno lopo, umetnimi izdolbinami na velikih vratih in s tremi apsidami. Razdeljena je po dveh vrstah vitkih stebrov v tri ladije. Prižnica in stoli v koru so prekrasno umetno delo; v krstilniku pa se odlikuje znameniti relief: Sveti Jeronim v puščavi. Vse presega pa po svoji krasoti vitki gotični zvonik, ki ti tako mično kipi proti nebu, da bi ga kar gledal. Cerkev se je gradila od početka 13. pa do 15. stoletja ter dela čast mojstrom, pa tudi Benečanom, nekdanjim gospodarjem trogirskim.

Na južni strani cerkvi nasproti je tako zvana „loggia“ na starinskih slopih, ki je še popolnoma taka, kakoršne so bile nekdanje javne sodne hiše beneške.

Ko sem vstopil v cerkev, začudil sem se: imel je veliko mašo prošt C. s kanoniki; orglje so pele na koru, kakor pri nas, odpevali pa so kanoniki s kapelani, kar je za nas nenavadno. Za Trogir je bil ta dan zapovedani praznik, ker so obhajali spomin svojega svetnika variha, cistercijenca sv. Avgušтина.

Prošt gospod C. me je sprejel prav s slovansko gostoljubnostjo in me povabil na obed. Mož je jako izobražen in je bil učitelj na spljetski realki. Govorila sva slovanski; gospod prošt govori sicer tudi nemški, a za to ima malo prilike. Dejal mi je sam, da preteče leto in dan, ko ne govori niti besedice nemški. Sploh se čuje po mestu največ italijanski, a v javnih zastopih imajo vendar večino Slovani. Bil sem zaradi tega nekako povzdignjen tu na obrežju kipečega morja. Vzkliknil sem: Morje adrijansko, še si slovansko!

V Trogiru je zagledal luč sveta znameniti zgodovinar Ivan Lucić — Joannes Lucius, ki je dosti važen za zgodovino Dalmacije, Hrvaške i Bosne; umrl je l. 1679. Tudi sicer je bilo mesto znamenito trgovišče kot samostalno mesto; bilo je dolgo v ozki dotiki z Bosno, vendar pa je prišlo s Spljetom vred prav zgodaj, l. 1420., pod moč beneškega leva.

Ker sem imel voz za nazaj plačan, peljal sem se ž njim do Kukare; od tod namreč je jako blizu na kolodvor, od koder sem hotel pohiteti po železnici v Žibnik — Šibenik — Sebenico. Vstopil sem v preprosto gostilno dalmatinskega kmeta, s katerim sem domače kramljal in tako lože čakal vlaka. Govoril je rad in mnogo ter mi zlasti hvalil in hvalil, koliko vinogradov

ima tu spljetski biskup; klet je taka, da ima ogromno vina, dohodkov je brez mere: — popolnoma tako, kakor govore pri nas kmetje, kadar hvalijo svojo župnijo, češ, kako je dobra in kako je bogat gospod župnik.

V vagonu sedim; radovoljno se pase oko nad mičnim prizorom, kateri se ti razgrinja proti jugu. Kmalu pa nas vêde parni stroj više in više po južnem boku gore Opora. Planili smo skozi nekaj predorov, prešli Labin in Dobljač, pa smo na postaji Perković-Slivno, kjer se loči železnica proti Kninu; drčali smo naprej proti morju po pusti Boraji ter dospeli z večerno temo v Žibnik.

Žibnik na izlivu reke Krke, dražestno ležeč ob dolgem zalivu, po bokih v morje molečega brda, ima 6300 prebivalcev in naravno zavarovano dobro lukko. Trije mogočni stolpi mu gospodujejo: Baron, sv. Ivan in sv. Ana. Baron je dobil ime po svojem branitelju Degenfeldu, ki se je leta 1647. tu izkazal pravega junaka. Zraven sv. Ane pa lahko pogledaš prav zanimivo staro pokopališče.

Največje pozornosti v Žibniku pa je brez dvoma vredna stara stolna cerkev v romanskem zlogu, ki je deloma pomešan z gotskim. Stavba se je vršila v letih 1443.—1555. iz samega rezanega kamena. Kor je jako visok; ob cerkvenih stranéh vidiš še prav po stari šegi dva „ambona“ (vzvišeni prostor, kakor prosto stoječa prižnica), na katerih se poje pri najsvetejšem opravilu list in evangelij. Prižnica je — sredi cerkve. Nad njo, nad razkrižjem obokov, je trideset metrov visoka kupola, jugovshodno zraven velikega oltarja pa krstna kapela, jako imenitno italijansko delo, obokano svetišče z umetnimi okraski. Krstni kamen stoji sredi kapele.

Kakor večinoma druge cerkve po Dalmaciji, tako je tudi ta hram božji zgrajen pod beneško vladno. To pričajo beneški levi na zidu v cerkvi, pred glavnim vhom, dva pa, ki stražita stranski vhod.

Iz Žibnika si lahko privoščiš prav prijetne izlete do slapov reke Krke — skardinski slap, na goro Dinaro, na Tartar in na druge kraje. Žal, meni čas ni dopuščal tega užitka —, moral sem domov.

Iz mesta je odplul z nami parnik po jako ozkem prekopu v široko morje. Na malem otoku nekako v sredini morske ožine nas je pozdravljala utrdba, s katere so zijala velikanska žrela topovih cevij, preteč smrt in pogubo sovražniku, ki bi se predrznil po tej poti v Žibnik. Zidali so to trdnjavo še Benečani, kar pričuje veliki krilati lev na trdnjavskem zidu.

Prijetno pot smo imeli med kopno zemljo in mnogimi večjimi in manjšimi otoki. Vetrič

od severozahoda je pihljaj, da nas je hladil na krovu ladije; pekoče solnce nam je vabilo neprestano pot na čelo. Družba na ladiji je bila majhna, pa pusta; izkušal sem govoriti s tem in onim, pa bilo je zaman. Da, na celem potovanju nisem bil tako potrta, kakor ta dan. Bila je dvajseta obletnica moje nove maše, pa še maševal nisem.

Vožnja proti Zadru je bila sicer prav prijetna, morje mirno, vreme lepo: toda če ni zadovoljno srcé, tedaj ti tudi ne ugaja zunanja lepota.

Ustavimo se pred mestom Starim Zadrom. Čolnič odnese pošto ter nam jo zopet prinese s tremi novimi potniki. Kopni zemlji nasproti je dolg otok Pasman; dobil je ime pač od pasa radi svoje podolgate oblike. Kopnina, mimo katere smo jadrali, je ob bregu nizka; vinogradi, drugi nasadi, pa tudi grmovje jo pokrivajo. V daljavi proti severu pa se nam smehljajo višine dolgega skalnatega Velebita. Plujemo mimo mnogih otokov; vsi so podobni kopni Dalmaciji: skalnati so, malo obrasli, ali po dolinah rodé izvrstno dalmatinsko kapljico. Pitne vode nimajo; ljudje si pomagajo s kapnicami; ko pa kapniška tekočina poide, morajo vodo dovažati s kopnega. Opomnim še, da imajo dalmatinski otoki več prebivalcev nego kopna Dalmacija.

Došel sem v Zadar — Italijani pravijo Zara — ki je glavno mesto Dalmacije z 12.000 prebivalci. Okrepčavši se v hôtelu „Vapore“ blizu luke, napravil sem se brž ogledovat mesto. Leži dražestno na polotoku, ki se razteza od jugovshoda proti severozahodu. Nekdaj je bilo jako utrjeno, a zadnji čas so utrdbe premenili v sprehajališča, kar je dalo Zadru le lepše lice. Ima pa izvrstno luko, prav živahen promet in italijanski značaj. Razven kmetov iz okolice ti govori skoro vse italijansko na ulici, v gostilni in drugod, dasi umeyajo tudi hrvaški, o čemer se lahko prepričaš. Če govoriš v prodajalnici ali gostilni slovansko, dobiš pač italijanski odgovor; ali če nečeš umeti, brž se ti postreže tudi hrvaško. Uradništvo rabi med seboj nemščino. Slovanskih napisov po mestu skoro ni, razven na uradnih poslopih; na teh je namreč prvi napis slovanski, drugi pa italijanski. Sicer so pa Benečani po svojem dolgem gospostvu Zadru takó utisnili italijanstvo, da še dolgo ne bo dobilo slovanskega lica, kakor je to že sedaj v Spljetu, Trogiru in drugod. Pomoči more k temu le okolica, ki je slovanska ter šteje mestnemu prebivalstvu jednako ljudij; zakaj vsa zadarska občina ima 24.300 duš.

Prostorna luka je vshodno od mesta, zahodno pa namestu nekdanjega obzidja prekrasno nabrežje z lepim razgledom na nasprotno ležeči

otok Uljan, kamor jako radi prihajajo ptujci; otok ima namreč visoke gore, ob katerih vznožju je primeroma prav hladno ozračje. Ob večernih urah je jako živo na tem obrežju.

Poglejmo še mesto samo. Staro mesto je prav italijansko: ozke, s kamenom tlakane ulice, po katerih nikdar ne vidiš voza, hiše pa jako visoke. Radi ozkih ulic se lahko pogovarja sosed s sosedom kar pri oknu; prezračevanje je seveda jako slabo. Novejše stavbe pa so lepe in velike, posebno še ob morskem obrežju.

Cerkve zadarske so stare krasne stavbe. Prestolni cerkvi se je ravno popravljaj zvonik, delo je dospeló že mnogo više nego v Spljetu. Veličastna bazilika je zgrajena iz samega marmorja v 13. stoletju. Iz istega stoletja je romanska bazilika sv. Krizogona s tremi ladijami. Od zunaj je ta hram božji istinito krasán, a žal, znotraj je popravljen po novi šegi in kar pobeljen. Gotovo je imela ta cerkev poprej lepe kasete, kakor se nahajajo po drugih bazilikah. Sedaj se je zdel meni pogled naravnost žalosten. Cerkev Device Marije, pri kateri je ženski samostan, je tudi znamenita, posebno občudujejo v njej podobo „Jezus in Marija“ od neznanega mojstra na steni za steklom. Nekoliko kazijo cerkev spredaj in ob straneh napravljene zgradbe za sestre. Stopimo še v cerkev sv. Simeona, kjer počiva svetnik v znameniti krsti. Ulili so jo Benečani v Benetkah l. 1647. iz turških topov, bogato jo posrebrili ter naložili na rame dvema bronastima angeloma, ki jo nosita.

Pobožnosti, kakoršno nahajamo na Kranjskem, nisem našel nikjer v Zadru; ljudje kaj malo prihajajo v cerkev. V stolnici sem maševal ob 7. uri. Koliko ljudij je ob tem času v Ljubljani po cerkvah, a tu ni bilo niti dvajset oseb.

Severovshodno pri mestu je prekrasni „javni vrt, giardino publico“ na precejšnji višini. Posejan je z različnimi starinskimi ostanki. Napravil ga je v l. 1829.—1830. feldzeugmeister pl. Welden. Jako mičen razgled imaš raz njega po mestu, morju, otokih, zlasti pa še vshodno in severno po okolici, ki se polagoma dviga više in više proti Velebitu; ta velikanski mejaš med Dalmacijo v Hrvaško zapira daljši pogled. Nizka bližnja okolica je preprežena s kamenitimi plotovi, za katerimi raste izvrstno vino.

Od javnega vrta nekoliko niže je tako zvanih „petero vodnjakov — cinque pozzi“, katere je napravil l. 1574. Verončan Sanmichelli. Porabil je v ta namen skoro gotovo ostanke rimskih vodnjakov. Ti vodnjaki so zaklenjeni, iz njih se daje ob določeni uri meščanom voda pod nadzorstvom mestne policije. Jako zanimivo je gledati zvečer drvenje in vrvenje koles v globino, škripajočega vedra, blebetanje, suvanje ženskih, mirno, svoje moči in oblasti zaveda-

jočo se policijo, ki sedaj z lepa, sedaj z grda miri žensko ljudstvo, zapisujoč v knjigo, da katera ne dobi preveč, druga pa premalo. Jaz se kar nagledati nisem mogel tega živega in smešnega prizora. Koliko so Splječani na boljsem, ki imajo brez nadzorstva najboljše vode, kolikor jim je drago!

Srečen čas sem prišel v Zadar. Bil je namreč ravno tedaj tu velik del avstrijske mornarice, ki je napravila iz Pulja semkaj svoj izlet. Za Avstrijca je istinito lep pogled na našo mornarico, ki ga navdaje z nekim ponosom, zlasti še, ko se spominja, da so med njo še velikani, deloma že pač popravljeni, ki so pokazali Italijanom svojo moč. Sicer pa je večina pričujočih ladij izgotovljena po l. 1866. po novejših potrebah in iznajdbah. O Uhacijevih topovih, ki molé žrela iz teh velikanskih železnih čolnov, ne bom govoril. Rečem le še, da so nekatere ladije istinito velikanske. Videl sem tudi torpedovke, kakor postrv vitke in nizke čolne, ki so jako urni. Nizka ladjica ima spredaj jedno ali dve luknji, v katero se dene torpedo, da se spusti na sovražno ladijo. Ako se posreči, da torpedo zadene obnjo, tedaj je ladija izgubljena, razdejana. Tak torpedo, kakor bronasto ribo, videl sem na jedni izmed teh ladij; mislé, da je pravi torpedo, vprašal sem o tem nekega pomorščaka. A dejal mi je: „To je samo šolski torpedo, ž njim se le vadijo, a pravemu je popolnoma podoben.“

Zvečer je bila krasna razsvetljava na morju. Morda bi ne bil pazil nanjo, ko bi ne bil našel duhovnika, Slovenca iz Gorice, v družbi dveh dalmatinskih tovarišev, ki so me povabili, naj si ogledam razsvetljava. Ni mi bilo žal, da sem jih slušal, saj kaj takega še nisem videl; tudi se ne vidi drugje kakor na morju. Razsvetljava na vodi je sploh mnogo lepša nego na suhem. Gledal sem jo parkrat na Blejskem jezeru. Čudil sem se ji, ali vendar rečem, da je bila le kakor dete proti orjaku, ako jo primerjam z razsvetljava v Zadru. Razsvetljene so bile vse vojaške ladije, pa kako! Metali so mornarji z zrcali električno luč sedaj sem, sedaj tje; rakete so švigale, zvijale se kakor kače, z ladij in s suhega, na različnih krajih, po dve, tri, pet ob jednem. Vsaka se je razpočila drugače, razbila se v žarke, ki so zapored kazali različno barvo, plavaje dolgo nad morsko gladino kakor svetle zvezde. Pa zopet se je zagnala kvišku raketa v mnogih curkih, kateri so nazaj padajoč pokali, cvilili, vršali v valovih. Bengalični ogenj, petje in godba in pozdravljajoče in ploskajoče ljudstvo, svetla luna, leskeče zvezde — in mirno morje, da, to je bilo nepopisno lepo. Bilo je, kakor bi bile prišle semkaj morske vile ter tu napravljale svoj čarobni ples, kakor bi se bile med seboj pogo-

vorile, da si vzemó v službo ogenj in svetlobo, električno in smodnik, grla človeška in milo zve-neča godala pa mesečno luč; vse to se je družilo, da ugodi človeku.

Namerjal sem drugi dan ob desetih odpotovati s parnikom v Reko, toda „vozni red“ je napačno poročal: parobrod je bil odšel že ob 7. uri. (Ob tej priliki opozarjam one, ki hočejo potovati morda po Dalmaciji, naj nikdar ne verjamejo „Konduktérju“; zanesljiv je pač gledé na železnice, a nikdar ne gledé na parobrode; ti le prepogosto preminjajo svoj vozni red.)

Kaj bi sedaj počel? S slovenskim znancem sva sklenila, da odpotujeva v Pulj zvečer ob osmih. Pa kaj naj delam po dnevu? Ogledovati vroče italijansko mesto me ni prav nič več mikalo. Vesel sem bil, ko me znanec povabi, naj obiščem ž njim župnika Čurić-a v Diklu, uro hoda ob morju. Po kosilu jo mahneva v omenjeni kraj. Za malo novčičev naju prepelje čez luko postrežljiv Dalmatinec. Strašna je bila vročina, ko sva od luke dalje korakala, tako rekoč med dvema zidovoma — vinograjskima ograjama. Solnce dalmatinsko je žgalo moje kranjsko telo, ki ima že nekoliko obilnosti, tako, da je curkoma lilo iz njega. Gospod tovariš, ki je imel precéj manj nositi, ni trpel toliko. Pa ni čudo, da je bilo vroče: nebo jasno ko ribje oko, nekoliko nad morsko gladino si, nizki vinogradi te obdajejo, ograjeni s pečinami, sredi njih celó se vzdigajo nižje in višje pečine, ki odbijajo solnčne žarke, da zadevajo tvoj obraz s svojo pekočino. Primi skalo: joj, kako je vroča!

Nasproti nama je prišel župnikov stričnik, goriški bogoslovec, ki je bil na počitnicah v Diklu. Še pol ure in prijazna gostoljubna „kuća“ gospoda župnika nas sprejme v hladno svojo senco. Gospod je Dalmatinec, po rodu Albanec iz nekega albanskega sela pri Zadru, prav velik, korenjaški mož, pred vsem pa slovansko gostoljuben. Jako ga je zanimalo najino slovensko govorjenje. Čudil se je, da naju je lahko umeval, ko pa po Kranjskem potujoč ni mogel umeti ljudij — Gorenjcev. Razjasnila sva mu, da govori pismeni jezik, on pa da je čul le pokvarjeno narečje, katerega ptujec pač ne more umeti.

Treba je bilo iti istim potem nazaj. Ob tej priliki me je jako zanimal dalmatinski ribji lov. Osem mož je polagoma vleklo velikansko mrežo proti suhemu na vrvéh, katerih konca sta bila pritrdjena na sodčka, da sta držala vrhni rob mreže. Veseli obrazi naših ribičev so kazali, da pričakujejo v mreži dobrega uspeha in v saboto lepih novcev v Zadru.

Zvečer ob osmih sva stopila s tovarišem na ladijo. Velik Lloydov parnik nas je nesel po

morski gladini, kakor ptica po zraku; skoro nismo vedeli, da smo na morju. Razven vijakovih sunljev, ki so se pa le tu in tam nekoliko čutili, ni ga bilo nikakega tresenja na ladiji. Lahna sapica je hladila zrak, svetla luna pa razlivala po morski planjavi čarodejno svojo luč. Da, krasnejše vožnje bi si niti misliti ne mogel, nego je bila ta mimo raznih dalmatinskih in hrvaških otokov proti Pulju. Ni čuda, ako navduši taka noč pesnika, vsaj je navdušila še mene, trdo naravo, da, navdušila je celo nekega sopotnika, dunajskega agenta, da je z menoj vred sedel blizu 11. ure na krovu ladije. Zrl sem po morski gladini, ki je čarobno odsevala v bledih mesečnih žarkih, ob tem pa sem se topil v različne misli in spomine.

Ko sem pa bil že truden, spravil sem se v posteljo. A spati nisem mogel, prevroče je bilo. Ladija se ustavi pri Malem Lošinu; rožljanje verig pri nakladanju poštnega blaga me vzdrami tako, da niti izkušal nisem več zaspati. Oblekel sem se ter šel brž ob jutranji zarji na krov. Krasen dan! Solnce je kmalu vshajalo za kvarnerskimi otoki. Lepa je bila vožnja: na desni Lošin, na levi kopna Istra, na kateri se proti severozahodu v daljavi blišči Učka s svojim visokim hrbtom. Morje je tu navadno nemirno; toda ta dan je delalo le male valčke, toliko, da sem čutil, kako se ladija giblje. Prav prijetno mi je délo to gugljanje.

Bliže in bliže smo Istri. Ob sedmi uri pridemo do južnega njenega „jezika“; svetilnik nas

pozdravlja že iz precejšnje daljave. Brzo plujemo mimo njega in nekako v jedni uri zavijemo v puljski zaliv.

Že predno smo se obrnili, videli smo na vzvišenih krajih utrdbe z mogočnimi topovi. Tem več jih vidiš, čim bliže si Pulju. Vsak grič, vsak otok, vsaka višava na desni in levi, kakor tudi pred teboj za mestom samim, ima mogočen nasip, nad njim kamenito silno zidovje, nad katerim govoré po dve ali tri vrste topov: Ne hodi semkaj s sovražnim namenom! Nisem vojak, a videz mi pravi, da bi bilo nemogočno sovražnemu brodovju priti v lukó. S ponosom nas je navdajal ta pogled, zlasti še, ko smo v luki zagledali večje število mogočnejših vojnih brodov, nego smo jih videli prejšnji dan v Zadru. Pulj namreč je pravo stališče za našo mornarico. Železni orjaki so razvrščeni posamezno, pa tudi po več skupaj, večji in manji; vsi so mogočni v svoji jekleni opravi. Bog daj vsigdar moč in srečo našemu orožju in našemu brodovju, da odžene vsakega sovražnika, ki preži po naših deželah, in ohrani našo državo celo in mogočno!

Mesto Pulj je jako imenitno zaradi starin, ki so se ohranile iz rimskih časov, kakor amfiteater, zlata vrata, tempel Avgusta in Rome itd. A nisem imel veselja ogledovati si znamenitosti, ker so mi bile že znane. Utrujen od dolge vožnje sem se s prvim železničnim vlakom odpeljal v Ljubljano in dokončal potovanje po avstrijskem jugu.

Loka.

(Krajepisno-zgodovinska črtica. — Spisal Fr. Pokorn.)

(Konec.)

Pomladi l. 1707. so dné 28. mal. travna v pričo ogromne množice ljudstva, bližnjega in daljnjega, v pričo glavarja in mestnega svetovalstva, med veliko slovesnostjo vložili temeljni kamen v kotu proti samostanu poleg oltarja sv. Feliksa. Starološki župnik Andrej Hudačut pa je vspodbujeval ob tej slovesnosti v jedrnatem ganljivem govoru ljudstvo k pomoči in podpori tega imenitnega dela. In kako vpliven je bil ta govor, pokazalo se je takoj pozneje, ko je vse, mlado in staro, kakor smo že omenili na drugem mestu, s čudovito požrtvovalnostjo tekmovalo pri tem podjetju. Vso tvarino je bilo treba skupaj spraviti in to še od daljnih krajev; a ker je delavcev vedno mrgolelo kakor mravelj v mravljišču, ni se nam čuditi, da se je vršilo vse v najlepšem redu, hitro in veselo. Posebno

se je odlikovala pri tem kovaška zádruga, ki je brezplačno pripravljala, obdelovala in vozila kamenje sem od Kamenitnika. Pa tudi drugi so delali s takim veseljem in gorečnostjo, da se je večkrat slišalo: „Ko bi še kak samostan zidali, hoteli bi vse moči darovati v čast božjo.“ In ako še pomislimo, da so nabrali 12.000 gld. prostovoljnih darov, pač lahko sklepamo, kako goreče in požrtvovalno je bilo verno ljudstvo, da ni delalo za posvetne dobičke, marveč jedino le za večno povračilo. Tu naj bi se učil sedanji svet, kaj stori živa vera.

Čez tri leta je bilo veliko delo dokončano. Zopet je bila napovedana cerkvena slovesnost. Na novega leta 1710. dan je nadduhovnik za Gorenjsko, Jan. Andr. pl. Flachenfeldski, blagoslovil novo samostansko cerkev ter imel nemško pridigo. Ljudstva je bilo imenitnega in tudi preprostega vse polno. In po dokončani popol-